

GÖTEBORGS UNIVERSITET
INSTITUTIONEN FÖR SOCIALT ARBETE

Frivårdens dubbla ansikte

- *klienters erfarenheter av övervakning*

Socionomprogrammet

C-uppsats

Carin Hedén

Handledare: Ninni Carlsson

SAMMANFATTNING

Titel: Frivårdens dubbla ansikte – klienters erfarenheter av övervakning

Författare: Carin Hedén

Nyckelord: Frivården, kriminalvården, övervakning, klientperspektiv.

Syftet med denna uppsats är att *undersöka om klienter med lång erfarenhet av övervakning upplever att kontakten med frivården har haft någon betydelse för dem i deras liv*. För att besvara detta har fyra kvalitativa intervjuer med män som har lång erfarenhet av övervakning genomförts. Intervjuerna har sökt svar på hur informanterna beskriver frivårdens verksamhet, vilken betydelse de tillskriver att övervakningen har haft i deras liv samt vilken betydelse relationen till frivårdsinspektören har haft för deras upplevelse av frivården. Resultaten visar på att de ser frivården som en myndighet vilken saknar resurser att göra någonting för dem och att de på olika sätt förhåller sig till kontrollaspekten av övervakningen. Övervakningen har i mycket liten utsträckning tillfört dem någon konkret hjälp i deras liv men de värdesätter relationen till frivårdsinspektören. Denna relation har stor betydelse för dem i deras liv. Utifrån teorier om makt, utbytesteorier och Carol Rogers teori om behandlarens roll framkommer att informanterna upplever övervakningen och frivården på skilda sätt beroende av om de talar om myndigheten eller om relationen till frivårdsinspektören. När de talar om frivården som en myndighet menar de att den inte fyller någon funktion medan när de talar om relationen till frivårdsinspektören synliggörs en mycket positiv bild. Detta är intressant och ger fog att fråga huruvida klienternas upplevelse av övervakningen är samstämmig med kriminalvårdens övergripande syfte att minska antalet återfall i kriminalitet.

INNEHÅLLSFÖRTECKNING

1. INLEDNING	1
Syfte och frågeställningar	2
Övervakning.....	2
Frivårdsinspektör	3
Lekmannaövervakare.....	3
Klientbegreppet.....	3
Övriga begrepp	3
Uppsatsens disposition.....	3
2. TIDIGARE FORSKNING	4
Kriminalvårdens organisation.....	4
Frivården.....	4
Det aktuella forskningsläget	5
Svensk forskning	5
Dansk forskning.....	7
Engelsk forskning	8
Sammanfattning av det aktuella forskningsläget	8
3. CENTRALA TEORIER OCH BEGREPP	9
Maktteori: Strukturell och relationell makt.....	9
Utbytesteori: Handlingen bär relationen.....	10
Carl Rogers: Behandlarens roll.....	11
Kongruens.....	12
Acceptans.....	12
Empati.....	12
4. METOD	13
Kvalitativ forskningsansats.....	13
Litteratursökning.....	13
Intervjustudie.....	14
Informanterna	14
Urvalskriterier.....	15
Urvalsprocessen.....	15
Intervjuguide och intervjuöversikt	16
Genomförande av intervjuerna	17
Tillvägagångssätt vid bearbetning och analys.....	18
Förförståelse.....	19
Etiska aspekter.....	19
Kvalitets aspekter	20

5. RESULTAT REDOVISNING.....	23
Presentation av informanterna.....	23
Intervju med Lars.....	23
Intervju med Roger.....	24
Intervju med Jens.....	25
Intervju med Tomas.....	26
Frivårdens verksamhet ur ett klientperspektiv.....	27
Att komma till frivården.....	27
Myndigheten utan egna resurser.....	28
Vision om en frivård med andra resurser.....	29
Frivården: En myndighet olik andra myndigheter.....	30
Tillgänglighet.....	30
Övervakning: Ett straff för andra men inte för mig.....	31
Övervakningens betydelse för klienterna.....	32
Den unika klienten.....	32
Att förhålla sig till kontrollaspekten.....	32
Den faktiska hjälpen.....	34
Frivårdskontakten som en stödjande faktor.....	36
Klienten och frivårdsinspektören.....	37
En jämlik relation.....	37
Att agera som en god klient.....	38
Viktiga egenskaper hos frivårdsinspektören.....	39
Det positiva förtroendet.....	40
Sammanfattning av resultaten.....	41
6. ANALYS OCH DISKUSSION.....	42
Makt och motmakt.....	42
Handlingen bär relationen.....	43
Frivårdsinspektörens roll.....	45
Frivårdskontaktens betydelse för klienterna.....	46
Det aktuella forskningsläget: En jämförelse.....	47
7. SLUTSATSER.....	48
8. LITTERATURFÖRTECKNING.....	50

BILAGOR

1. INLEDNING

Kriminalvården i Sverige är en stor organisation vilken ofta debatteras i såväl media som av politiker. Debatten engagerar på många olika samhällsnivåer och de flesta samhällsmedborgare har åsikter om än det ena, än de andra. Forskningsvärlden är även den intresserad av brott, straff och förövare vilket resulterat i en uppsjö av olika vetenskapliga publikationer de senaste decennierna. Frivården, vilken i siffror mätt, är en stor del av kriminalvårdens organisation är dock något osynlig och sällan känd av allmänheten. Alla klienter som är aktuella inom kriminalvården kommer någon gång att komma i kontakt med frivården. Det stora antalet klienter vilka är föremål för frivårdande påföljder har ej heller, i samma utsträckning, väckt intresse inom den vetenskapliga sfären. Det kan tyckas underligt då frivården ändock måste anses vara den instans vilken främst arbetar med kriminalvårdens övergripande syfte, att minska antalet återfall i brott. Detta resulterar således i att det saknas en kunskap om klienternas upplevelser och erfarenheter av frivården. Inom ramen för Frivården Göteborg saknas även ett forum där klienterna kan göra sig hörda. Utifrån detta tar denna uppsats sin grund i att undersöka hur klienterna *själva* beskriver frivårdens verksamhet.

Jag genomförde socionomprogrammets praktiktermin på frivården. Jag hade ett intresse för kriminalvården vilket jag fortsatt alltjämt har och ur detta grundar sig valet av uppsatsämne. Intresset samt erfarenheterna har påverkat min förförståelse. Under praktiken gavs jag möjlighet att betrakta kriminalvårdens organisation inifrån samt influeras av frivårdsinspektörernas förhållningsätt till deras klienter. Tidigt under perioden reagerade jag med förvåning över att ingen systematisk utvärdering av klienternas åsikter genomfördes och att det heller inte fanns någon organiserad möjlighet att lämna åsikter eller eventuella klagomål. Vad gäller synen på klienterna och i sin tur deras syn på myndigheten har jag med mig en uppfattning om att de allra flesta tycker om frivården. Det är inte alltför ovanligt att nu före detta klienter söker upp sina tidigare handläggare för råd och stöd i olika former. Jag har även en generell uppfattning om att frivårdsinspektörerna själva är tämligen överens om att deras klienter uppskattar deras arbete. Utifrån detta är jag personligen intresserad av hur klienter resonerar om frivården och menar att det ligger i så väl organisationens och personalens som klienternas intresse att utröna vidare.

Syfte och frågeställningar

Syftet med denna uppsats är att undersöka om klienter med lång erfarenhet av övervakning upplever att kontakten med frivården har haft någon betydelse för dem i deras liv. För att om möjligt besvara detta syfte ställs följande övergripande frågeställningar.

- Hur beskriver klienterna frivårdens verksamhet?
- Vilken betydelse tillskriver klienterna att frivården har haft i deras liv?
- Vilken betydelse har relationen till frivårdsinspektören för klienternas upplevelse av frivården?

Dessa tre frågeställningar syftar till att avgränsa syftet samt möjliggöra att besvara det samma. Den första frågeställningen angående hur klienterna beskriver frivården och hur dess verksamhet skall förhoppningsvis synliggöra hur frivården uppfattas av klienterna. Resultaten rörande denna del blir således mer en beskrivning av verksamheten, för att ge en förståelsegrund till de andra två frågeställningarna. Denna del är dock likväl viktig för att besvara syftet eftersom den speglar klienternas grundläggande inställning till frivården. Den andra frågeställningen, om frivårdens betydelse för klienterna i deras liv, utgår ifrån deras subjektiva upplevelser. Ingen värdering läggs i vad denna subjektiva betydelse skulle kunna vara. Härav bortses ifrån kriminalvårdens syfte och mål med verkställigheten. Den sista och mest djupgående frågeställningen, angående vad relationen till frivårdsinspektören betyder för upplevelsen av övervakningen, har formulerats utifrån en föreställning om att relationen mellan dessa aktörer bör vara bärande för klientens upplevelse. Nedan presenteras samt förklaras de grundläggande begrepp vilka är centrala inom problemområdet.

Övervakning

Övervakning sker i frihet, i samband med villkorlig frigivning från anstalt eller under verkställande av skyddstillsyn. Villkorlig frigivning kan komma att bli aktuellt först när den intagne har avtjänat två tredjedelar av fängelsestraffet. I samband med detta görs en individuell bedömning om det föreligger något övervakningsbehov eller inte. Detta beslut grundar sig på risken för återfall i brott. Skyddstillsyn är en påföljd inom den svenska straffrätten vilken innebär övervakning under ett år. Denna dom kan även kombineras med samhällstjänst eller olika föreskrifter som till exempel behandling eller att lämna regelbundna urinprov. Övervakningen innebär att klienten har kontinuerlig kontakt med en frivårdsinspektör på frivården eller med lekmanövervakare. Den syftar dels till att kontrollera klienten vilket sker genom att klienten är skyldig att upprätthålla kontakten samt dels till att fungera som stöd och hjälp. Stödet ska påverka klienten att inte återfalla i brottslighet. Misskötsamhet kan leda till att den villkorliga frigivningen förverkas eller att skyddstillsynsdomen ändras till ett fängelsestraff (Kriminalvården i Sverige, 2006).

Frivårdsinspektör

Handläggarna inom frivården tituleras frivårdsinspektörer och dessa är oftast socionomer eller har annan likvärdig beteendevetenskaplig utbildning (Kriminalvården i Sverige, 2006). När begreppen *handläggare* och *övervakare* används i denna uppsats åsyftas alltid frivårdsinspektören. Läsaren bör observera att övervakare i detta sammanhang aldrig är lekmanövervakare vilka även de, i andra sammanhang, kan benämnas som övervakare.

Lekmanövervakare

Kriminalvården stävar efter att människor i samhället engageras som lekmanövervakare för klienterna. En lekmanövervakare är en civilperson som bedömts vara lämplig och syftar till att fungera som ett stöd för klienten ute i samhället. Lekmanövervakaren är även skyldig att meddela frivården om klienten på något sätt skulle missköta sig. (Kriminalvården i Sverige, 2006).

Klientbegreppet

Genomgående har valts att omnämnda informanterna och personerna som är frivårdens målgrupp för klienter eftersom detta är det allmänt vedertagna begreppet inom kriminalvården.

Övriga begrepp

När det i uppsatsen refereras till utländsk forskning har ett medvetet val gjorts att behålla de svenska begreppen för motsvarande fenomen. Således omskrivs till exempel den ”danska kriminalforsorgen i frihed” med svenskans ”frivård” för att underlätta förståelsen.

Uppsatsens disposition

Uppsatsen är disponerad likt följande. Först återfinns kapitlet *tidigare forskning* där en beskrivning av kriminalvårdens organisation samt frivårdens arbete presenteras. Där redogörs även för den aktuella referensramen vilken är relevant för ämnet. Nästa kapitel är *centrala teorier och begrepp*, där introduceras teorierna och centrala begrepp definieras. Därefter kommer *metodkapitlet* där de metoder, urval och tillvägagångssätt som används redovisas samt de forskningsetiska aspekterna lyfts fram. Efter detta kommer *resultat redovisningen*. Denna inleds med en sammanfattning av varje enskild informant och följs därpå av tematiseringar av resultaten utifrån de tre frågeställningarna. Efterföljande kapitel är *analys och diskussion* och där läses resultaten med hjälp av teorierna och den tidigare forskningen. Avslutningsvis återknyts till uppsatsens syfte och frågeställningar i kapitlet *slutsatser*.

2. TIDIGARE FORSKNING

Nedan följer en beskrivning av kriminalvårdens organisation och mer specifikt de arbetsuppgifter som frivården har. Därefter följer en redogörelse för det aktuella forskningsläget relaterat till uppsatsens syfte.

Kriminalvårdens organisation

Kriminalvården i Sverige är en statlig organisation, vilken lyder under regering och justitiedepartementet med nästan 9000 anställda och drygt 20.000 aktuella klienter. Organisationen utgörs av anstalt, häkte, frivård och transporttjänst. Dessa är indelade i sex regioner där Göteborg tillhör region Väst som omfattar Västra Götalands och Hallands län. Kriminalvårdens övergripande syfte är att minska risken för återfall i brott och man ska därför verka för klienternas återanpassning i samhället. För att åstadkomma detta genomsyras verksamheterna av normaliseringsprincipen vilket innebär att klienterna inte skall särbehandlas eller ges andra villkor än övriga samhällsmedborgare. Således bygger stora delar av kriminalvårdens arbete på samarbete med redan befintliga samhällsinstanser så som socialtjänst, arbetsförmedling och försäkringskassa (Kriminalvården i Sverige, 2006).

Frivården

Frivården är den del av kriminalvården som ansvarar för kriminalvård i frihet vilket innebär ansvar för övervakning, samhällstjänst och intensivövervakning (fotboja). Vidare ansvarar man även för att göra personutredningar i samband med att en person åtalas för brott då fängelse kan komma att bli aktuellt. Dessa utredningar innehåller en beskrivning av individens sociala situation och det görs en bedömning om risken för återfall i brott samt eventuellt behov av övervakning. Utifrån dessa faktorer föreslås ett förslag till påföljd vilket domstolen sedan tar hänsyn till. Frivården arbetar även till viss del med behandling i form av olika kognitivt inriktade brotts- och missbruksrelaterade program. Vidare har frivården det övergripande ansvaret för planeringen av verkställigheten även för klienter på anstalt (Kriminalvården i Sverige, 2006).

Frivården i Sverige består av drygt 30 frivårdskontor och tillsammans har dessa kontor, i genomsnitt, 13 000 klienter per år. Av klienterna är ungefär 10% kvinnor och resterande är män (Kriminalvården i Sverige, 2006). Frivården Göteborg hade i december 2008, 1430 aktuella klienter (Kriminalvården, 2009) och det arbetar ungefär 140 personer där, varav en majoritet är kvinnor (Franzén, 2008).

Det aktuella forskningsläget

Vid sökande efter tidigare forskning i anslutning av arbetet med denna uppsats har en rad relevanta aspekter uppkommit. Det kan konstateras att det har bedrivits omfattande forskning inom kriminalvården i stort och främst relaterat till anstaltsvistelser. Forskningsområdet präglas av utvärderingar rörande organisationen vilka vilar på en teoretisk grundtanke om vikten av prevention samt i någon mån även de intagnas egen upplevelse av anstaltsvistelsen. Slående är dock att det finns en i förhållande liten del forskning som rör frivården. Den forskning som återfinns fokuserar, i likhet med övrig forskning, främst på vilken effekt de olika frivårdande påföljderna kan tänkas ha för återfallsrisken. Detta är en uppfattning som även stöds av Kerstin Svensson, docent i socialt arbete vid Lunds Universitet, som skrivit en doktorsavhandling i socialt arbete vid Lunds Universitet (Svensson, 2001). Hon menar att den tidigare forskningen om frivården har varit specifik och att ingen svensk studie gjorts där en bred bild av verksamheten finns återgiven. Utifrån detta kan det således konstateras att klientperspektiv och frivård är två, hitintills, knäpphändigt utforskade, kombinerade områden inom den svenska forskningen (Svensson, 2001). Nedan presenteras den, för uppsatsen, relevanta tidigare forskning vilken förutom att ge en förståelse för forskningsläget även syftar till att lyfta fram relevansen av vidare studier inom detta område.

Svensk forskning

Svensson beskriver i sin avhandling *Istället för fängelse? – en studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård* (2001) hur det saknas relevant och övergripande forskning vilken beskriver frivårdens historiska roll inom kriminalvården som organisation samt ser närmare på dess aktörer genom intervjustudier. Svensson utgår ifrån behovet av att beskriva frivården som den ser ut idag och hur det kommit till ur ett historiskt perspektiv. Hon vill även med sin forskning visa hur aktörerna förhåller sig till varandra samt visa på den variation som ryms inom frivården. Särskilt intressant i detta sammanhang är Svenssons resultat gällande klienternas syn på frivården och dess handläggare. Hon lyfter fram de dömdas uppfattning och inställning till frivården vilka hon tolkat genom kvalitativa intervjuer (Svensson, 2001). Hennes avhandling är ensam i sin art och därmed är det något problematiskt i och med att den står oemotsagd. Önskvärt hade varit att ytterligare studier bedrivits och granskat samma områden som Svenssons avhandling behandlar för att därmed styrka eller motbevisa hennes resultat. Nedan följer en sammanställning av de resultat, vilka är relevanta för denna uppsats syfte.

Svenssons forskning visar på att frivårdens roll och uppdrag inte är tydligt för vissa av hennes informanter. En del klienter saknar kunskap om att frivården är en del av kriminalvården och de tror snarare att frivården är en form av alternativ socialtjänst. Andra berättar att de inte vet vad övervakning egentligen innebär. Hon lyfter fram att klienterna beskriver sig själva som passiva aktörer där det är viktigt att man beter sig som frivårdsinspektören förväntar sig. Vidare menar hon att klienterna återger en bild av att frivårdsinspektörerna söker efter

någonting som är fel i deras liv, till exempel missbruk, för att detta sedan skall kunna rättas till. Trots detta menar Svensson att klienterna uppger att deras övervakare är lätta att vilseleda och att de är förvånade över att de kan göra som de vill. Många har haft en förväntan om en strängare kontroll än de sedan upplevt. Det tycks, enligt Svensson forskning, dock som att detta medfört att klienterna har upplevt frivården som en "trevlig" myndighet och de har således blivit positivt överraskade vid den första kontakten (Svensson, 2001).

Svensson menar att klienterna blir till som klienter först i kontakten med frivården eller lekmanövervakaren. Detta medför att klienterna inte aktivt är medvetna om att de är ställda under övervakning och därav pågår inget kontinuerligt inflytande. Hur stort det eventuella inflytandet blir beror således på hur frekvent kontakt klienten har med frivården. Det tycks som att frivården bara existerar i den aktuella stunden. Svensson menar även att beroende av om klienten lever i ett socialt nätverk där det finns andra personer som står under övervakning eller ej har betydelse för personens inställning. De klienter som inte känner andra i samma position beskriver att de undviker att berätta om att de har kontakt med frivården till skillnad från den grupp som känner andra frivårdsklienter. De beskriver verksamheten mer som ett stöd och någon jämför frivårdskontakten med att ha en kontaktfamilj. Gemensamt för många av Svenssons informanter är att de beskriver hur det mest positiva med frivården i slutänden är att de slipper fängelse. Kontaktfrekvensen påverkar även vilken innebörd klienterna ger relationen till frivårdsinspektören. De klienter som sällan träffar sin handläggare eller lekmanövervakare anser att frivården inte fyller någon funktion medan de som ses ofta och regelbundet tillskriver kontakten ett större värde. Vad gäller vikten av relationen till frivårdsinspektören menar Svensson att den definierar hur övervakningen kommer att se ut och hur klienten kommer att uppleva såväl frivården som påföljdens innebörd för den egna personen (Svensson, 2001).

I en annan svensk studie har Siv Nyström, doktor i pedagogik, har tillsammans med Haluk Soydan, professor vid University in Southern California genomfört en klienteffekt studie på uppdrag av socialstyrelsen inom ramen för Centrum för utvärdering av socialt arbete (CUS, 2002) I denna forskningsrapport jämför författarna utfallet mellan olika klientgrupper som genomgått programinsatser via frivården. För att möjliggöra en jämförelse före och efter insats har de valt att använda sig av instrumentet ASI-Addiction Severity Index. Det är ett standardiserat frågeformulär vilket syftar till att ge en bild av eventuella problemområden hos individen med en specialisering på missbruk (Nyström, Jess, Soydan, 2002). Det bör poängteras att det mätinstrument som författarna valt att använda bygger på självskattning. Rapporten kommer fram till att den frivårdsgrupp de undersökt inte genomgått några större förändringar under den tid som gått mellan intervjutillfällena. Frekvensen i brott- och missbruk tycks inte ha förändras alls men det finns en liten skillnad i hur klienterna själva skattar sin alkohol- och narkotika problematik samt att de även upplever sin arbetsituation som förbättrad trots att den faktiska mätningen av andel i sysselsatt ej förbättrats (Nyström, Jess, Soydan, 2002).

Dansk forskning

I Danmark har Britta Kyvsgaard, som idag är dokumentationskonsulent vid danska justitiedepartementet, ägnat forskning åt den danska frivården. I en forskningsartikel i den vetenskapliga tidsskriften *Journal of Scandinavian Studies in Criminology and Crime Prevention* publicerade hon år 2000 en artikel angående hur övervakade klienter ser på nyttan och effekten av den traditionella övervakningen. Hennes resultat baseras på en studie där hon använt både kvantitativ och kvalitativ forskningsmetod (Kyvsgaard, 2000). I detta sammanhang är hennes resultat intressanta eftersom Kyvsgaard intresserar sig för vad klienterna själva anser om övervakningen, ett perspektivtagande även denna uppsats har som ansats. Hon för fram och diskuterar huruvida den traditionella övervakningen, vilken är likvärdig med den svenska (förf. anm.), har någon effekt och om klienterna själva upplever att den tillför dem något. Denna utvärdering för hon i relation till de nyare trenderna inom kriminalvården med mer specifika insatser och betoning på kognitiva åtgärdsprogram (Ibid). Sedan denna artikel skrevs kan poängteras att utvecklingen ytterligare rört sig mot ett mer specialiserat frivårdsarbete.

Kyvsgaard finner att klienternas inställning till övervakningen ofta är tveksam till en början. De menar att övervakningen är det bättre alternativet i förhållande till fängelse och därför har de ofta själva uttryckt att de vill ha övervakning. En majoritet av de övervakade förväntar sig även att få hjälp med att inte återfalla i kriminalitet något trefjärdedelar menar sig behöva hjälp med. Kyvsgaard finner även att 71% av de tillfrågade menar sig ha en god och fungerande relation till sin frivårdsinspektör. Tillit och förtroende visar sig även vara avgörande för upplevelse av den egna upplevda nyttan av övervakningen. De klienter som inte känner förtroende menar att kontakten med frivården ej heller har haft någon inverkan på deras liv. Den positiva inställningen till frivårdsinspektören tycks bero på två saker; dels att frivårdsinspektören inledningsvis har varit noga med att betona stöd aspekten i övervakningen istället för kontrollen, dels för att frivårdsinspektören arbetar för att övertala den övervakade att han eller hon har problem som individen behöver hjälp att lösa och att övervakningen nu är en möjlighet att få den hjälpen. I samband med övervakningens slut har klienterna blivit tillfrågade om de fick någon faktisk hjälp via övervakningen inom en rad områden som bostad, arbete, missbruk, kriminalitet, självkänsla etc. Dessa resultat visar att 79% menar att de fått hjälp på ett generellt plan. 85% menar att de fått faktisk hjälp inom något av de avgränsade problemområdena och en fjärdedel önskar att de fick fortsätta övervakningen efter att den gått ut. 25% menar dock att övervakningen inte varit till någon som helst nytta för dem i förhållande till risken för återfall i brott (Kyvsgaard, 2000).

Kyvsgaard har även frågat efter vad klienterna tyckte om övervakningen bortsett ifrån om den varit till nytta eller inte. Hon fann då att ett större antal klienter värdesatte att frivårdsinspektören engagerade sig i deras liv mer än om övervakningen ledde fram till någon faktisk nytta eller inte. God kontakt och konversation, menar Kyvsgaard, kan ha större betydelse även för ett preventivsyfte eftersom det är sammanlänkat med en bättre självkänsla vilket i sin tur minskar risken för återfall i brott. Hon förklarar den generellt positiva inställningen till övervakningen med att frivården finns för de människor som lever i

marginalen och ofta inte passar in i det övriga social välfärdssystemet. Inom frivården finns kunskapen, tiden och resurserna att bemöta och respektera de människor vilka till exempel inte socialtjänsten har möjlighet att ta hand om. Frivården blir på så sätt en institution för de marginaliserade (Kyvsgaard, 2000).

Engelsk forskning

Sue Rex, forskare vid Cambridge Universitet, har i en artikel redovisat en studie angående hur kunskapen om effekten av programverksamhet och människors egen motivation att sluta begå brott kan kombineras i syfte att öka kvalitén och effektiviteten i valet av påföljd. (Rex, 1999) Hennes syfte med studien är föga relevant i denna uppsats men som i en del av hennes forskning har hon via kvalitativa intervjuer frågat aktuella övervakningsklienter om hur de ser på övervakningen. Rex fann att merparten av klienterna förstod att syftet med övervakningen var att de inte skulle återfalla i brottslighet. De som inte såg denna koppling var främst villkorligt frigivna med lång erfarenhet av övervakning och de menade istället att deras frivårdsinspektör hade en roll som socialarbetare snarare än övervakare. Dock menade de att övervakningen kunde vara deras sista chans att åter komma in i samhället. Rex menar att en stor del av de övervakade själva uppger att de är mindre benägna att begå brott när de står under övervakning men att forskningsresultat visar på att återfall i brott är mycket vanligt. Hon förklarar detta med att de dömda inte själva nödvändigtvis behöver vara medvetna om vilka faktorer som bidrar till deras brottslighet (Rex, 1999).

Sammanfattning av det aktuella forskningsläget

Inledningsvis i detta avsnitt framkom att forskningen kring frivårdens klienter och deras egna erfarenheter är något knapphändig. Ovan har jag således beskrivit den forskning som hitintills finns. Den visar på hur övervakningen inte i särskilt stor utsträckning tycks påverka återfallsfrekvensen men att relationen till frivårdsinspektören är avgörande för om klienterna själva menar sig ha fått ut någonting positivt av övervakningsperioden. Av den något summariska forskning som finns är det ingen som helt inriktat sig på att enbart undersöka klienternas egen uppfattning utan den aspekten har snarare varit en liten del i ett större perspektiv där forskarna även tagit andra aspekter beaktande. Utifrån detta är det relevant att, utan hänsynstagande, till kriminalvårdens övergripande syfte närma sig frivårdsklienternas egna erfarenheter. Förutsatt att samhället vill minska antalet återfall i brott är det av yttersta vikt att undersöka hur dessa människor själva ser på övervakningen och därmed tydliggöra vad som är viktigt för att uppnå denna effekt.

3. CENTRALA TEORIER OCH BEGREPP

Nedan följer sammanfattande presentationer av *maktteori*, *utbytesteori* samt *Carl Rogers teori* angående *klientbemötande*. I anslutning till varje teori finns även en kort förklaring till hur respektive teori kommer att användas i förhållande till uppsatsens syfte och analys samt definition av de centrala begreppen.

Maktteori: Strukturell och relationell makt

Jag har i denna uppsats valt att använda mig av två olika definitioner av makt för att kunna analysera de maktaspekter som framkommer i resultaten. Foucaults definition av makt möjliggör en läsning av resultat där informanterna beskriver hur de agerar gentemot frivården och frivårdsinspektören. Fördelen med Foucault är hur han lyfter fram att makt inte handlar om vem som är överordnad utan hur parterna förhåller sig till makten och varandra i den aktuella situationen. Makt kan även definieras som någonting strukturellt där en part har makt och den andre inte har makt vilket ger förståelse för hur klienterna upplever det att komma till frivården. Tillsammans skapar dessa två definitioner av makt verktyg i läsningen av resultaten på ett tillfredställande sätt.

Michal Foucault (2002) lyfter fram maktbegreppet som något vilket ständigt återskapas i mötet emellan människor. Han ser inte makt som att en part *har* mer eller mindre makt i en situation än den andre. Istället hävdar han att makt är någonting som *skapas* i situationen där en relation uppstår. På detta sätt spelas ständigt olika styrkeförhållanden upp. Såväl makt som strategier för att möta makt, motmaktmedel, uppstår i mötet. Genom denna pågående process omvandlas och vidareförmedlas maktpositioner i såväl den enskilda relationen som i en större samhällkontext. Makten i sig är, enligt Foucault, ingen enhetlig företeelse utan istället någonting som föds ur hela kontexten. För att förstå en människas uttryck för makt måste man således se till alla de faktorer vilka påverkar och är avgörande för individens uttryck för makt. Vidare menar han att för att makt skall kunna uppstå måste även olika former av motmakt finnas. Dessa står inte som motpoler till varandra utan är snarare beroende av varandras existens, i en form av samspel. Ständigt sker ett samspel där styrkeförhållandena omdefinieras och befäst (Ibid).

Makt kan även ses som någonting strukturellt betingat. Olof Petersson, docent i statskunskap vid Uppsala Universitet, lyfter fram att makt bärs av samhällets institutioner. Vad som definierar en institution är att den är kollektiv och syftar till att vara problemlösande för de som står utanför institutionen. Den som möter institutionen har ingen eller en mycket liten möjlighet att påverka institutionen och detta gör att individen inte heller kan påverka sin egen situation. Den enskilde befinner sig i underläge gentemot institutionen och besitter således inte någon makt (Petersson, 1991).

Utbytesteori: Handlingen bär relationen

Teorin om utbyte härstammar ifrån den ekonomiska forskningen där man talar om nyttomaximerade handlingar (Moe, 1995). Teorin bygger främst på en syn på individen som logisk och rationell. Handlingar styrs av att alla deltagande aktörer önskar få en maximal vinst utifrån sitt agerande. Utbytesteorin har sedermera inspirerat den sociologiska forskningsvärlden och företräds, enligt Bosse Angelöw (Angelöw & Jonsson, 2000) forskare vid Växjö universitet, främst av Gorge Homas. Han har från att tala om ekonomiska system av individer vilka vill nå största möjliga vinst, istället valt att se på relationen av utbyte mellan två människor. Relationen, i detta sammanhang, är således ett utbyte och samspel mellan vad individerna tillför varandra och hur stor den egna kostnaden är för det som tillförs den andra. (Angelöw & Jonsson, 2000).

Homas uppger följande grundantagande i sitt teoriskapande: Mänskligt engagemang bygger på handlingar som är belönande för dem själva. Får hon någon form av belöning kommer hon att öka frekvensen i sitt handlande. En belöning värderas högre om den föranletts av stort motstånd eller varit svår att få. Om en individ inte uppnår en belöning, vilken hon har förväntat sig, kommer detta att skapa frustration och ilska medan en oväntad belöning skapar känslor av lycka. Beroende av hur högt värdesatt en belöning är för individen kommer hon att lägga ner mer energi i handling för att nå den belöningen (Angelöw & Jonsson, 2000).

För att begripliggöra utbytesteorin och i någon mån öka förståelsen för dess rationella människosyn på människan för Angelöw fram att den bör läsas som en norm om strävan efter ömsesidighet i de mänskliga relationerna. När två människor interagerar med varandra vill de upprätthålla en balans där båda parter vinner så mycket som möjligt på relationen. Angelöw hänvisar till Stephan & Stephan (Angelöw & Jonsson 2000; ref: Stephan & Stephan 1985) vilka har tagit upp vad som sker när människor möts där det inte råder en jämlik relation och en maktrelation uppstår. De menar således att det är individen som befinner sig i den underordnande positionen som upplever en otillfredsställelse och därför försöker att förändra situationen. Detta kan ske genom följande fem, beteendemässiga, ageranden (Angelöw & Jonsson 2000, ref: Stephan & Stephan 1985).

- Individen minskar sitt eget engagemang och sina insatser i relationen för att minska upplevelsen av underlägsenhet.
- Individen försöker att finna vägar för att öka den egna belöningen.
- Hon kan arbeta för att andra individer i likande position som hennes egen tillsammans hjälps åt för att skapa en förbättrad situation.
- Individen försämrar belöningen för den som befinner sig i maktposition för att på så sätt uppnå en jämvikt i relationen.
- Slutligen kan individen välja att helt ge upp relationen för att söka efter andra bättre, mer belönande alternativ.

I händelse av att inget av de ovanstående handlingsstrategierna fungerar kan försvarsmekanismer i form av olika attityder uppstå. Dessa attityder följer de tidigare handlingsalternativen men ges verbala och mentala uttryck istället. Således kan individen som upplever frustration på grund av ojämlikhet i relationen inta attityden att relationen egentligen är dålig och inget hon önskar. Ett annat alternativ är att hon övertygar sig själv om att det egentligen inte råder någon ojämlikhet och att det finns andra i samhället som har det mycket sämre. Vidare kan det ske genom att hon börjar tala positivt om personen som befinner sig i maktposition och se att just hon har det bättre än andra som har en relation till den överordnande. Slutligen kan personen även börja förhålla sig till den andre genom att tänka att hon själv faktiskt inte ger någonting och därmed heller inte behöver ha någonting tillbaka. Dessa förhållningssätt kan således underlätta för personen som upplever obalans i den ömsesidiga relationen att hanterar situationen och stanna kvar i den (Angelöw & Jonsson 2000: ref: Stephan & Stephan 1985).

Angelöw lyfter fram kritik vilken riktas mot utbytesteorin, främst på grund av dess brister att förklara varför människor alltför ofta tycks handla osjälvviskt i många situationer samt att människan stundom handlar altruistiskt (Angelöw & Jonsson 2000). Jag kan instämma i denna kritik och även tillstå att utbytesteorin kan framstå ha en bister människosyn vilken inte riktigt är i överstämmelse med ett socialt perspektiv. Jag vill ändå mena att dess fördelar överväger i detta specifika sammanhang. Inga värderingar kommer att läggas i analysdelen på att det skulle vara förenat med någon negativ form av egoism när människor handlar utifrån deras egen nytta skull. Istället kommer utbytesteorin ligga till grund för och vara behjälplig i synliggörande av resultaten på ett sådant sätt att det förhoppningsvis kan åskådliggöra vad som sker mellan klienten och frivårdsinspektören där det råder en tydlig obalans gällande makt i relationen. På det sättet hjälper teorin till att tolka empirin.

Carl Rogers: Behandlarens roll

Carl Rogers var psykolog med ursprung i den psykodynamiska traditionen men kom alltmer att göra sig känd inom den humanistiska psykologin. Fokus i hans teoribildning rör hur människan önskar och strävar efter egen utveckling (Payne, 1997). Brian Thorne, professor vid University of East Anglia/Norwich, har sammanställt Rogers teorier (Thorne, 2003). Nedan följer en återgivning av Rogers teori rörande hur en god behandlare bör vara för att nå bästa resultat i den klientcentrerade terapin. Rogers utgår ifrån tre grundläggande egenskaper vilka bör ligga till grund för behandlaren när denne möter klienten, *kongruens, acceptans och empati*. Dessa tre områden har Rogers utvecklat och förklarat vidare. I en lyckad behandlingssituation blir behandlaren en pålitlig följeslagare för klienten (Thorne, 2003). Nedan redovisas de tre grunderna för en god behandlare separat.

Kongruens

Rogers talar om att människan kan vara kongruent eller inkongruent. En kongruent människa har en god överstämmelse mellan hur hon upplever sig själv samt hur hon önskar att hon vore. Inkongruens innebär således att dessa två bilder av jaget inte stämmer överens. Inkongruensen hos en individ medför att hon upplever psykisk ohälsa av olika grad. Rogers menar utifrån det att behandlaren måste vara kongruent i sin självbild för att kunna möta klienten som i sin tur har en inkongruent självbild. Behandlaren kongruens upplevs av klienten som en äkthet, att behandlaren är sig själv. Det är av yttersta vikt, enligt Rogers, att behandlaren inte döljer sitt egentliga jag bakom en professionell roll utan istället tillåter såväl positiva som negativa känslor att vara i rummet. Genom ett sådant agerande blir behandlaren genomskinlig för klienten vilket i sin tur även tillåter klienten att vara ärlig med sina känslor. För att möjliggöra ett sådant förhållningssätt krävs stor självmedvetenhet hos behandlaren (Thorne, 2003).

Acceptans

Behandlaren skall ge klienten ovillkorlig, positiv uppskattning. Detta innebär att behandlaren inte värderar några tankar eller känslor hos klienten utan istället öppet tillåter dem. Behandlaren bör acceptera klienten oavsett vad denne uttrycker istället för att försöka förändra, ifrågasätta eller misstro klientens uttryck. Klienten blir på så sätt sedd för den han eller hon är utan att behandlaren försöker förändra dennes person utefter sina egna värderingar. Ett bemötande, likt detta, skapar en trygghet och möjliggör för behandlaren att få tillgång till hela klienten och dennes självbild. På så sätt kan klienten få hjälp att utforska sig själv (Thorne, 2003).

Empati

Behandlaren förmåga till empati för klientens livsvärld är avgörande i behandlingsrelationen. Empatin visar sig genom att behandlaren vågar tillåta sig själv att följa med klienten in i dennes tankar och känslor utan att försöka styra riktningen. Behandlaren kan då uppleva och agera som om han eller hon vore i klientens situation utan att bli rädd för vad som sker. Klienten i sin tur tillåter sig då att våga vara så som han eller hon är utan att på något sätt dölja eller försvara sig (Thorne, 2003).

Frivårdsinspektörens roll är inte behandlande och således kan det tyckas märkligt att en tydligt behandlingsinriktad teori som Carl Rogers har valts i detta sammanhang. Detta beror dock på att teorin på ett klart och tydligt sätt lyfter fram de aspekter vilka är grundläggande för att ett fungerande professionellrelation skall fungera gynnande för klienten. Jag menar att detta även är grundläggande inom kriminalvården där målet är att *påverka* klienterna till att inte återfalla i kriminalitet. Härav kommer teorin att möjliggöra en analys av den bild som klienterna har av relationen till frivårdsinspektörerna samt deras eventuella inflytande i deras liv.

4. METOD

Metodkapitlet syftar till att ge en tydlig bild av hur undersökningen har genomförts, vilka processer som lett fram till det färdiga resultatet samt vilka urval och avgränsningar som gjorts. Nedan följer en sådan redogörelse där uppsatsens svagheter och styrkor lyfts fram i det avslutande kapitlet angående kvalitets aspekter.

Kvalitativ forskningsansats

Denna uppsats har en kvalitativ forskningsansats. Undersökningen syftar till att försöka förstå informanternas subjektiva upplevelser av det forskaren valt att studera (Larsson, 2005). I relation till uppsatsens syfte faller sig denna forskningsansats naturligt eftersom frivårdsklienternas egna erfarenheter och upplevelser står i fokus. Jag vill således beskriva och förstå snarare än kvantifiera. Ansatsen i uppsatsen är abduktiv. Detta innebär en kombination av deduktiv och induktiv metod. Den är deduktiv utifrån att syftesformuleringen och ämnesvalet grundar sig på förförståelse och tidigare forskning. Ansatsen är induktiv då val av teori gjorts utifrån den empiri som framkommit (Thurén, 2007). Tillsammans har dessa två ansatser medfört att teori och resultat även har fått spegla och påverka varandra såtillvida att det teoretiska perspektivet har synliggjort en del av de underliggande teman som framkommer i resultatdelen. Denna förening av forskningsansatser och deras växelvisa samspel med varandra har således resulterat i en abduktivt forskningsansats (Ibid).

Litteratursökning

Litteratursökningen inför denna uppsats tog sin början i en mer allmän sökning via stadsbibliotekets databas GUNDA, med sökorden *frivård* och *kriminalvård*, vilket resulterade i en rad böcker relaterade till kriminalvård, kriminalitet och brottsoffer. Därefter har jag använt mig av kriminalvårdens hemsida där det finns mer generella dokument och presentationer angående kriminalvårdens övergripande arbete och frivårdens uppdrag mer specifikt. Därtill återfanns på deras sida en del länkar till diverse rapporter och utvärderingar. För att finna tidigare forskning inom området har jag använt LIBRIS där sökorden *kriminalvård*, *övervakning* och *frivård* används. Jag har även via referenslistor i den litteratur jag haft för handen sökt vidare på de referenserna. Tidigare genomförda c-uppsatser har även använts för att komma vidare i granskningen av forskningsfältet. Genom att söka via tidsskrifter fann jag en dansk forskare som publicerat en artikel i en tidsskrift för vetenskapliga rapporter rörande kriminalitet och prevention. Denna forskare visade sig även ha skrivet intressant litteratur inom ämnet vilken jag då läst igenom. Via att kombinera sökorden *probation* och *supervise* i databasen Social Services Abstracts kunde även

ytterligare en relevant artikel hittas. Det finns en stor mängd litteratur, artiklar och utvärderingar med vetenskaplig anknytning vilken främst rör anstaltsklienters upplevelse av verkställigheten, vilket medför att en genomgång av hela forskningsfältet ej är möjlig inom ramen för en uppsats. Sannolikt finns ytterligare, för denna uppsats, relevant tidigare forskning vilket jag ej har funnit. Jag vill ändå mena att den genomgång som gjorts i stort täcker den svenska forskningen men att det säkerligen finns brister gällande resterande utländsk forskning. I valet av tidigare forskning görs även en ständig selektion där det som bedöms vara icke relevant sorteras bort. Urvalsprinciper bakom denna litteratursökning har varit att främst fokusera forskning vilket rör frivården och sedermera söka efter klientperspektiv således har jag medvetet bortsett från forskning som handlar om klienter på anstalt. Tidigare äldre forskning har även den aktivt valts bort då den inte kan anses relevant för dagens kriminalvård. En gräns har dragits vid 1990 vilket gör att ett stort tidsspann ändå har tagits i beaktande. För att få tillgång till mer specifik kunskap om Frivården Göteborg har information inhämtas via samtal med frivårdsinspektör Johan Franzén som har nästan 40 års erfarenhet inom yrket. När det gäller litteraturen rörande teorierna i denna uppsats har jag delvis använt andrahandskällor. Detta beroende av, att dem på ett sammanfattande sätt kunnat redogöra för teorierna och möjliggjort en tydlig helhetsbild.

Intervjustudie

Denna studie bygger på en intervjustudie och är beskrivande. Detta innebär att jag vill ta del av och beskriva frivårdsklienternas subjektiva upplevelser för att därmed synliggöra och förklara deras erfarenheter av övervakning (Esiasson mfl., 2007). Steinar Kvale, professor i psykologi, lyfter fram att intervjumetoden kan ha olika syften. I denna uppsats är intervjuernas syfte att samla in empiri vilken på ett explorativt sätt beskriver informanternas svar. För att nå ett rikt material har fyra kvalitativa intervjuer genomförts vilka beskrivs närmare nedan. (Kvale, 1997)

Informanterna

Empirin som ligger till grund för denna uppsats består av fyra kvalitativa intervjuer vilka har tagit mellan 45 och 120 minuter att genomföra. Samtliga informanter är män. Tre av dem är över fyrtio år medan den fjärde är i tjugofemårsåldern. De tre äldre informanterna har alla mycket lång erfarenhet av övervakning av olika former och deras liv har i stort präglats av såväl frihetsberövande som icke frihetsberövande påföljder. Den yngre informanten har däremot inte en lika långvarig erfarenhet och har endast verkställt ett frihetsberövande straff inom ramen för intensivövervakning.

I samband med intervjuerna tillfrågades informanterna om varför de valt att ställa upp i studien. De uppgav alla olika anledningar. En menade att han kände igen mitt namn när han läste annonsen eftersom vi haft kontakt under min praktikperiod på frivården och detta var anledningen till att han tagit kontakt med mig. En annan menade att han dels ansåg att det var ett bra syfte och dels att han själv ville ha social träning. Ytterligare en av informanterna

menade att han behövde ha någonting att göra för att motverka tristess och den fjärde ansåg att han ville bidra med någonting för att därmed göra ett avslut med kriminalvården i hans liv.

Urvalskriterier

Magdalene Thomassen, filosof och psykolog, menar att det alltid är problematiskt att genomföra vad hon väljer att kalla metodologisk reduktionism. Då forskaren väljer att fokusera på ett problem och bestämmer sig för en specifik metod väljs samtidigt någonting annat bort. Trots att avgränsningar medför en risk är de ändå nödvändiga för att möjliggöra kvalitativforskning (Thomassen, 2007). För att klargöra den avgränsningsprocess vilken ligger bakom denna uppsats redovisas nedan de urvalskriterier vilka föregått det färdiga materialet.

Den första, mest uppenbara, avgränsning som gjorts är valet av att endast söka informanter vilka är aktuella vid frivården i Göteborg. Nästa viktiga avgränsning har genomförts i syftes formuleringen där fokus läggs på klienternas egna, subjektiva upplevelser. I och med detta beaktas inte kriminalvårdens målsättning med verksamheten samt frivårdsinspektörernas uppfattning vilket, i ett annat sammanhang, hade varit såväl intressant som relevant att se vidare på. De aktuella frågeställningarna innebär likaså de en avgränsning vilka inriktar studien på frivårdens verksamhet, upplevda betydelsen av frivården samt vilken betydelse relationen till frivårdsinspektören har. Teorivalet i den aktuella uppsatsen innebär även att andra teorier vilka hade kunnat vara relevanta valts bort.

Den måhända allra viktigaste och mest betydelsebärande avgränsningen i forskningsprocessen är selektionen av informanter. För att få tillgång till en så fördjupad kunskap om övervakning som möjligt valdes en inriktning mot klienter med lång erfarenhet av övervakning. Begreppet övervakning medför ett brett urval eftersom sådan kan ske genom såväl traditionell skyddstillsyn som i samband med villkorlig frigivning från anstalt. Genom att uttrycka det som *lång* övervakning vid sökandet efter informanter betonades att jag är intresserad av de som har mycket erfarenhet. Vad lång erfarenhet sedan innebär har överlåtits till informanterna att själva avgöra. Jag har således genomfört de intervjuer där informanterna har valt att kontakta mig oavsett omfattningen på deras erfarenheter av övervakning.

Urvalsprocessen

För att komma i kontakt med frivårdens klienter har en rad problematiserande aspekter beaktats i urvalsprocessen. Sedan något år har ett policybeslut inom kriminalvården fattats gällande att inte vara c-uppsats studenter behjälpliga att komma i kontakt med klienter inom frivården. Detta beslut motiveras med att man anser det vara för låg vetenskaplignivå på dessa uppsatser samt att det i för stor grad inkräktar på handläggarnas arbetstid. För att om möjligt finna en väg runt detta problem kontaktades Malin Östling, kriminalvårdschef på Frivården Göteborg för att utröna eventuella möjligheter. Trots hennes positiva inställning till den aktuella undersökningen gavs inget medgivande från regionalkontoret. Slutligen lämnades tillstånd att annonsera i frivårdens väntrum för att därigenom komma i kontakt med

informerar. När annonsen suttit uppe i nästan en vecka utan respons började den begränsade tiden för uppsatsarbete göra sig påmind och därmed andra eventuella lösningar komma till stånd. För att finna råd tillfrågades handläggare, vilka det fanns en relation till sedan praktiktiden, om de eventuellt kunde bidra med idéer på hur problemet med informanter kunde kringgå. Den enda idé som var realistiskt genomförbar utifrån vetenskapliga och etiska aspekter innebar att ett antal frivårdsinspektörer skulle förmedla annonsen till de klienter vilka stämde överens med de urvalskriterier vilka jag skulle vara ange. De berörda klienterna skulle vid kontakten ej uppge till handläggarna om de ville delta i studien eller inte, utan själva kontakta mig. Denna lösning var dock beroende av att handläggarna tillsammans som grupp valde att frånga det policybeslut vilket, i sak, hindrade dem. I väntan på detta beslut anmälde sig dock två klienter till intervjun och ytterligare en vecka senare kontaktade två klienter mig, villiga att ställa upp i undersökningen. Denna process medförde en utdragen väntan på informanter men i slutändan har alla informanter i studien själva tagit kontakt efter att ha sett annonsen och således kan deras anonymitet beaktas på ett tillfredställande sätt. Handläggarna har ej heller behövt försättas i en intressekonflikt mellan viljan att vara mig behjälplig och organisationens beslutsfattande.

Annonsen¹ utformades utifrån en förhoppning om att väcka nyfikenhet och intresse eftersom den sedan skulle placeras i ett väntrum där många människor passerar förbi varje dag. Härav valdes en något provocerande rubrik; *Stamkund på frivården? – Berätta vad Du tycker om frivården!* Annonsen förmedlade studiens syfte, frivillighet och anonymitet. Två annonser i A3 format sattes strategiskt upp i väntrummet och mindre annonser i A4 storlek placerades ut på bord samt i tidningsställ för att intresserade klienter skulle kunna ta med sig ett exemplar hem.

Intervjuguide och intervjuöversikt

Jag har valt en semistrukturerad intervjuform. Steinar Kvale (1997) menar att intervjuguiden till den semistrukturerade intervjun bör ta en rad aspekter i beaktande. Frågorna ska syfta till att ge nödvändig bakgrundsinformation, vara relaterade till undersökningens frågeställningar och eventuella teman samt föra samtalet framåt. Den semistrukturerade intervjuguiden är inte bindande så till vida att intervjuaren måste följa den med exakthet utan den skall snarare fungera som ett stöd.

Kvale för fram att frågornas utformning är centrala för kvalitén i en kvalitativ intervju (Kvale, 1997). Detta har tagits i beaktande vid utformandet av intervjuguiden². Intervjuguiden i denna undersökning är utformad genom att först innehålla en allmän information om intervjuens syfte samt etiska aspekter. Informanten ges även möjlighet att ställa frågor om eventuella oklarheter. Därpå följer inledande frågor. Dessa är tänkta att dels ge konkret information om den intervjuade men underlättar även samtalet i den fortsatta intervjun. Efter detta följer en tematisering av frågorna utifrån frågeställningarna. Kring varje tema ställs frågor vilka på förhand kan tänkas ge svar på de bakomliggande frågeställningarna. En del av frågorna är

¹ Se bilaga 1

² Se bilaga 2

öppna andra sonderande och vissa är mer specifika. I anslutning till varje tema har tolkande sammanfattningar gjorts för att söka bekräftelse på att jag förstått den intervjuade korrekt. I intervjuerna har inte alla dessa frågor ställts och inte i den ordning som de uppkommer i intervjuguiden utan en friare hållning har tillåtits dock med avgränsningen att försöka ta ett område i taget. Intervjuguiden avslutas med ytterligare information om studien samt hur materialet kommer att användas.

Utifrån intervjuguidens mer övergripande teman gjordes en intervjuöversikt. För att informanterna skulle ges möjlighet att förhålla sig till vad vi skulle komma att tala om under intervjun samt vara ett hjälpmedel för mig att upprätthålla den röda tråden i intervjun.³

Genomförande av intervjuerna

För att möjliggöra en kritisk granskning av hur intervjuerna har genomförts är det viktigt att redovisa hur kontakts etablerats, var intervjuerna skedde samt hur intervjusituationen var. Nedan redovisas dessa skeden steg för steg.

Samtliga informanter har kontaktat mig via det telefonnummer som angavs i annonsen. Vid detta samtal upprepade jag studiens syfte, poängterade deras anonymitet och valfriheten. Jag frågade även om de godkände att intervjun spelades in vilket alla fyra gjorde. Således har alla intervjuer spelats in med hjälp av mp3-spelare. För att ta hänsyn till deras önskemål och livssituation gavs de möjlighet att välja när och var vi skulle ses. Endast en ville själv bestämma plats och därför besökte jag honom i hans tillfälliga boende. De övriga tre hade inga önskemål och jag föreslog att vi skulle ses där jag hade möjlighet att boka grupprum via Universitetet. Två intervjuer genomfördes därför på institutionen för socialt arbete och en i grupprum på Kurs- och tidningsbiblioteket.

Informanterna fick ett exemplar av översikten, vilken nämnts i föregående avsnitt, i anknytning till intervjuns start. De förhöll sig olika till denna. Någon läste den noga. Någon annan satt och lekte med den under intervjun och en av dem hjälpte själv till att föra tillbaka intervjun utifrån de olika områdena när samtalet tenderade att glida in på, för syftet, icke relevanta ämnen. Larsson menar i *Forskningsmetoder i socialt arbete* (2005) att datainsamlandet vid intervjuerna bygger på att skapa en förtroendefull miljö samt en nära kontakt med informanterna. För att om möjligt kunna uppnå detta föregicks de faktiska intervjuerna av mer alldagligt tal där jag även försökte ge en bild av vem jag är. Under samtliga intervjuer har vi båda fikat för att skapa en mer avslappnad och naturlig miljö. Kvale tar upp att intervjuaren kan välja att dölja syftet i början av intervjun för att inte styra den intervjuades svar (Kvale, 1997). I de aktuella intervjuerna valde jag att kort återge syftet men var däremot noga med att inte förmedla hur jag själv tänkte kring ämnet. När intervjuerna rundades av, problematiserade jag dock syftet utifrån mina tankebanor för att ge informanterna en klar bild över hur deras utsagor skulle komma att ligga till grund för uppsatsen.

³ Se bilaga 3

Intervjuernas längd har varierat mellan 45 minuter till två timmar. I samtliga intervjuer har jag upplevt att tiden känts lagom och samtalet har avstannat på ett naturligt sätt när ämnet varit uttömt. Kvale för fram att intervjusamtalet skall flyta på likt ett vanligt samtal och att detta kan uppnås genom en balans mellan tematiska, till syftet relaterade, och dynamiska frågor, för samtalet gynnande (Kvale, 1997). För att visa hänsyn till informanterna i de stundtals känsliga ämnen som uppkommit har jag tillåt dynamiska frågor i relativt stor utsträckning. Detta har jag inte upplevt som ett hinder eftersom det gynnat samtalsklimatet och även om sidospår ibland uppstått har jag fått svar på de frågor jag ställt på ett tillfredställande sätt. Avslutningsvis frågade jag hur det känts att bli intervjuad om detta och ingen av informanterna förmedlade någon negativ upplevelse. Efter detta ställde jag frågan om det var någonting de sagt som de inte ville att jag skulle använda mig utav. Inte heller här möttes jag av några invändningar. Informanterna gavs även möjlighet att själva välja pseudonym i uppsatsen och en ville att jag skulle använda hans riktiga namn i uppsatsen, vilket jag avböjde. Tre av de fyra informanterna ville ha uppsatsen när den blir färdig och jag har lovat att sända den till dem. De fick avslutningsvis en skriftlig information⁴ angående studiens syfte, deras anonymitet samt hur de kan gå tillväga för att få ta del av uppsatsen.

Tillvägagångssätt vid bearbetning och analys

Denna studie utgår ifrån ett hermeneutiskt synsätt vid bearbetning av material samt analys. Detta kommer att tydliggöras i det kommande avsnittet för att läsaren skall få en förståelse för hur materialet har hanterats. Nedan följer en redogörelse av hela arbets- och tolkningsprocessen bakom resultaten i uppsatsen.

Kvale lyfter fram att forskaren bör vara medveten om att processen vid transkribering från tal till skrift påverkar materialet och är en form av tolkning (Kvale, 2007). I nära anslutning till varje intervju har jag skrivit en kort sammanfattning över reflektioner samt hur känslöstämningen har varit under intervjun, detta för att sedan kunna gå tillbaka till det, vid den senare analysen av materialet. Intervjuerna har spelats in för att sedan transkriberas. Transkriberingen av alla intervjuerna har genomförts inom ett dygn för att underlätta förståelsen av det sagda. Jag har medvetet valt att inte skriva ut uppehåll, skratt och liknande. Av respekt för informanterna har även språket korregeras något för att göra talet möjligt att förstå i skrift. Under vissa av intervjuerna har även samtalet stundtals rört sig kring ämnen vilka jag bedömde inte var av intresse för uppsatsens syfte och dessa har då ej transkriberats.

Bearbetning av materialet har skett i flera steg. Detta innebär att analysen genomförts genom att de transkriberade intervjuerna tolkats i efterhand och de delar som bedömts som intressanta sedan legat till grund för en tolkning av helheten (Larsson, 2005). Först har jag kommenterat materialet direkt i ordbehandlingsprogrammet under transkribering där jag funnit något som upplevts intressant. Därefter har en första läsning av intervjun skett och överstrykningar har gjorts. Härefter har materialet medvetet lagts undan för att skapa en distans och därmed möjliggöra en mer övergripande läsning samt ytterligare överstrykningar och kommentarer. Denna bearbetning har gjort att jag lärt känna informanten och kunnat göra

⁴ Se bilaga 4

sammanfattningar av de resultat som framkommit⁵. Varje intervju har bearbetats på likartat sätt. När alla fyra intervjuer var sammanfattade började jag med att läsa de utskrivna intervjuerna igen, var och en för sig igen. Denna gång markerade jag i marginalen till vilken frågeställning jag ansåg att de för syftet relevanta citaten tillhörde. Därefter skrevs alla citat rörande varje frågeställning ut. Varje informant tilldelades en pappersfärg för att förenkla särskiljningen dem emellan. När alla citat var utskrivna som tillhörde en fråga påbörjade jag arbetet med att sortera dem och söka efter likheter samt olikheter för att finna olika tematiseringar. När dessa sedan framträtt ur materialet klistrades de samman på separata pappersark för att därefter sammanställas i resultatdelen av uppsatsen.

I analysen har resultaten vilka framkommit under respektive frågeställning tillsammans fått bilda en enhet genom att de analyserats med hjälp av varje teori var och en för sig. Efter detta tog jag analysen ytterligare ett steg genom att låta det som framkommit med hjälp av teorierna bilda en ny helhet, vilket resulterade i en mer övergripande bild av hur klienterna beskriver sin erfarenhet av övervakning.

Förförståelse

I den hermeneutiska traditionen har förförståelsen en väsentlig roll och det är viktigt att den tydligt redovisas (Kvale, 1997). I inledningen av denna uppsats beskrev jag mer allmänt min erfarenhet från frivården och intresse för området. Här beskriver jag min syn på uppsatsens syfte och vad jag på förhand förväntade mig nå för resultat. Utifrån mina tidigare erfarenheter av frivården väntade jag mig att klienterna skulle ha en generell, positivt syn på såväl frivården som myndighet samt på frivårdsinspektörerna. Däremot var jag tveksam till om de upplevde att övervakningen bidragit med någonting för dem i deras liv. Jag hade även en tro på att de skulle uppleva straffet som ett hinder för dem, något de i sak inte ville vara ställda under. Jag ansåg att det var intressant att försöka finna en förklaring till vad denna, som jag upplevde det, positiva inställning kom sig av och om klienterna ansåg att de hade någon nytta av övervakningen.

Etiska aspekter

Att noga överväga och förhålla sig till de etiska aspekterna vilka framkommer under forskningsprocessen är ytterst centralt. Utifrån detta följer nedan en redogörelse för hur Vetenskapsrådets *Forskningsetiska principer* (Vetenskapsrådet, 2008) har beaktas i denna studie.

Det första kravet som Vetenskapsrådet ställer är informtionskravet. Detta innebär att de intervjuade skall vara medvetna om studiens syfte samt att det är frivilligt att medverka (Vetenskapsrådet, 2008). För att säkerställa detta krav skrevs studiens syfte ut i annonsen. Jag upprepade det även när informanterna tog kontakt med mig via telefon. I inledningen av

⁵ Läs sammanfattningarna i inledningen av resultatdelen.

intervjuerna berättade jag åter om syftet samt i vilket sammanhang studien genomförs. De fick även information om att studien är frivillig. Efter intervjuerna avslutats problematiserade jag även syftet i förhållande till varför jag menar att det är ett viktigt ämne att se vidare på. I den skriftliga information som de fick i samband med att intervjuerna avslutades återgavs även syftet än en gång.

Kravet angående samtycke innebär att samtycke till att delta skall inhämtas innan intervjun sker (Vetenskapsrådet, 2008). Kvale menar att det är eftersträvansvärt att detta samtycke sker skriftligt (Kvale, 2007). Efter noggrant övervägande valde jag dock att bortse ifrån ett skriftligt samtycke då jag tror att detta skulle kunna upplevas som negativt av informanterna och skapa en relation mellan dem och mig vilken snarare påminner om myndighetsutövning än intervjusamtal. Istället kan man beakta det faktum att de tog del av annonsen och sedan kontaktade mig som ett muntligt samtycke. Detta forskningsetiska krav innebär även att deltagandet skall bygga på ovillkorlig frivillighet. Den intervjuade skall kunna avbryta när som helst eller välja att inte svara på några frågor utan att motivera varför samt utan att det skall få några negativa konsekvenser för den enskilde (Ibid). Genom att jag betonade att de inte behövde svara på någon fråga om de inte ville samt frågade efteråt om det var någonting de sagt som de inte ville skulle vara med togs hänsyn till detta etiska krav.

Det tredje etiska kravet rör informanternas konfidentialitet (Vetenskapsrådet, 2008). För att uppfylla detta har deras personuppgifter tagits bort i samband med transkriberingen och ytterligare faktorer har förändrats för att de och deras handläggare inte skall vara möjliga att identifiera. För garantera detta har jag även valt att inte i detalj, i metodkapitlet, gå in på hur detta har skett. Det fjärde etiska kravet är att informanterna skall vara medvetna om hur materialet kommer att användas. Intervjuerna har endast använts i detta specifika sammanhang och kommer att förstöras efter det att arbetet är avslutat. Alla informanterna informerades om detta innan intervjun påbörjades. I övrigt har alla informanterna tillfrågats om de vill ha ett exemplar av uppsatsen när den är färdig. De har även fått en skriftlig information om hur de kan ta del av uppsatsen samt med mina kontaktuppgifter i händelse av att de har några frågor i efterhand.

Kvalitets aspekter

För att kritiskt granska undersökningens giltighet och vetenskapliga kvalitét följer här nedan en redogörelse för såväl styrkor som svagheter i uppsatsen utifrån de tre begreppen *generaliserbarhet*, *validitet* och *reliabilitet*.

Inom den positivistiska traditionen innebär *generalisering* att det undersökta stickprovet är representativt för den tänkta populationen. Detta synsätt är, enligt Kvale, inte möjligt att överföra till den kvalitativa forskningen. Istället menar han att generaliserbarhet handlar om hur de kvalitativa resultaten kan analyseras i förhållande till en större helhet där det undersökta hör hemma, dess sammanhang (Kvale, 1997). I denna uppsats blir det därav

relevant att reflektera över huruvida informanterna är representativa för frivårdens klienter eller inte. I analysen av resultaten framkommer två perspektiv vilka är tydliga hos alla informanterna. Likaså stämmer uppsatsens resultat i stor utsträckning väl överens med tidigare forskning inom området. Resultaten i undersökningen finner således stöd i forskningssammanhanget vilket tyder på en generaliserbarhet. Åldersmässigt representerar informanterna olika åldrar och tre av dem har lång erfarenhet av övervakning medan en har kortare erfarenhet. Intressant i detta sammanhang är att se att resultaten utifrån de med lång erfarenhet har en större samstämmighet medan den yngre informanten oftare avviker i sin upplevelse av frivården. Detta är tecken på kvalitativ generaliserbarhet då det i analysen gått att synliggöra såväl likheter som skillnader mellan informanterna. Faktorer, vilka talar mot, generaliserbarhet är att alla fyra informanterna, i olika utsträckning, har eller haft ett narkotikamissbruk. Långt ifrån alla av frivårdens klienter har en missbruksproblematik men det kan antas att denna kategori av klienter oftare är återkommande, och därmed har lång erfarenhet, än till exempel klienter dömda för rattfylleri eller sex- och relationsbrott. Det bör även poängteras att alla informanter har varit män och således finns ingen kvinna representerad och det kan tänkas att det hade påverkat resultaten. Utifrån detta vill jag mena att resultaten i uppsatsen kan ses som generaliserbara i relation till manliga frivårdsklienter med någon form av missbruk men inte till den hela heterogena gruppen klienter på frivården.

Validitet rör frågan huruvida undersökningen verkligen undersöker det den ämnar undersöka eller om den fångar något annat fenomen. Kvale menar att validiteten påverkas i forskningens alla olika steg och därför är det viktigt att vara medveten och förhålla sig kritisk till all form av påverkan av resultat och analys. Särskilt viktigt är att vara medveten om att forskaren har en aktiv roll i danandet av såväl resultat som analys av de samma (Kvale, 1997). Jag vill här lyfta några av de validitetsaspekter vilka är särskilt viktiga för läsaren att bli medveten om. I övrigt har jag strävat efter att i hela metodkapitlet noga beskriva forskningsprocessen för att uppnå en så genomskinlig forskning som möjligt och således även möjliggöra en kritisk granskning vilket stärker validiteten.

Frågeställningarna är formulerade utifrån min förförståelse och den tidigare forskningen inom ämnet. Detta styrker att jag har ringat in syftet på ett bra sätt. Teorierna har vuxit fram ut empirin och har på ett mycket effektivt sätt fungerat som verktyg i analysen av materialet. Trots att såväl frågeställningar som teorier är välavvägda bör det poängteras att det i kvalitativforskning alltid hade gått att formulera andra frågeställningar, vilka hade kunnat besvara syftet, och på ett liknande sätt hade även andra teorier kunnat tillföra analysen ytterligare aspekter. För att möjliggöra för läsaren att göra egna tolkningar av resultaten presenteras de under separata kapitel. För att öka validiteten i analysen har resultaten diskuterats med min handledare för denna uppsats samt med andra studenter under arbetets gång.

Kvale för fram vikten av att vara medveten om så kallade intervjuareffekter. Detta innebär att intervjuarens närvaro, frågor och förförståelse i hög grad påverkar de svar som ges under intervjun. Vidare menar han att denna ömsesidiga påverkan är en förutsättning för den kvalitativa intervjun och således ej bör betraktas som någonting negativt (Kvale, 1997). För

att undvika icke önskvärd påverkan i svaren jag i samband med intervjuerna betonat att jag inte lagt någon värdering vid om informanterna återger en positiv eller en negativ bild av frivården. Vid två av intervjuerna fick jag även frågan från informanterna om jag ville höra ”bra” eller ”dåliga” saker om deras upplevelse av att vara övervakade. Genom att lyfta och sätta ord på dessa, eventuella förväntningar har validiteten stärkts. I den intervju där jag och informanten träffats tidigare var jag noga med att betona att jag i denna situation inte representerade frivården. Vid ett par tillfällen under intervjun förtydligade jag detta ytterligare. Risken att intervjupersonen kopplade samman mig med frivården bör dock betraktas som en svaghet i relation till undersökningens validitet eftersom han omedvetet, högre utsträckning, kan ha svarat utefter vad han trott att jag velat höra. För att kontrollera att jag uppfattat det sagda rätt under intervjuerna gjorde jag tolkningar och sammanfattningar efter varje, på förhand givna, frågeområden. Tyvärr har dock det tidsmässiga utrymmet inte funnits för att låta informanterna själva validera de resultat som jag presenterat.

Reliabilitet handlar något förenklat om att resultaten skall vara möjliga att upprepa (Kvale, 2007). Detta är i sig ett orimligt krav att ställa på forskning vilken grundar sig på kvalitativa intervjuer då samtal mellan två parter är beroende av kontext och personernas förhållande till varandra. Det är rimligt att tro att informanterna i stora drag skulle återge samma berättelser även om någon annan genomförde intervjuerna dock skulle en tidsmässig skillnad kunna påverka deras upplevelser av frivården och således ge ett annat resultat. Ett sätt att öka reliabiliteten i studier likt denna är dock att ha tillgång till inspelade intervjuer av god kvalitet samt att transkriberingarna görs med stor medvetenhet (Ibid). Det hade varit en fördel att låta någon annan lyssna och även eventuellt göra en parallell transkribering av intervjuerna men eftersom jag är ensam uppsatsförfattare har detta inte varit möjligt. Istället har jag använt mig av en mp3-spelare med god ljudupptagningsförmåga samt varit aktsam i transkriberingsarbetet för att på så sätt öka reliabiliteten.

5. RESULTAT REDOVISNING

Resultatavsnittet inleds först med sammanställningar av varje enskild informant. Dessa syftar till att möjliggöra en större förståelse för den enskilde individen. Därefter följer en läsning av resultaten där de framkomna temana är kategoriserade under uppsatsens tre frågeställningarna. De underliggande temana är framtagna så att de finns en röd tråd vilken dels binder samman varje frågeställning men även följs upp genom de tre frågeställningarna. Avslutningsvis, i resultatdelen, återfinns en sammanställning vilken syftar till att rama in resultaten samt föra läsaren vidare till analysen.

Presentation av informanterna

Intervju med Lars

Lars är en man i femtioårsåldern. Hans liv har präglats av missbruk, kriminalitet och anstaltsvistelser. Första gången han dömdes för ett brott var han i 18års-åldern och han har sedan dess i princip alltid stått under någon form av övervakning när han inte varit frihetsberövad. Han har haft ett fåtal traditionella arbeten och är idag utan sysselsättning och erhåller försörjningsstöd ifrån socialtjänsten. Sedan han avtjänat sitt senaste fängelsestraff, för drygt ett år sedan, har han haft ett stabilt boende som han är nöjd med. Lars menar att hans liv har förändrats så till vida att han i dag lever lugnare och att han inte längre befinner sig i ett aktivt missbruk.

Lars beskriver kontakten med frivården med att frivården är *”den mest absolut meningslösa instans som finns någonsin”*. Han beskriver mötena med handläggaren som att de främst handlar om att prata om problem vilka frivården i alla fall inte har resurser att lösa. Lars menar att han har stort ansvar för att hålla kontakten och säger att han känner *”att jag mest är övervakare för dem”*. Han känner sig inte kontrollerad av frivården och menar att den enda makten frivården har är att ta upp en klient i övervakningsnämnden. Den enda gång han känt sig övervakad är under de perioder då han tvingats lämna urinprov vilket han anser är djupt kränkande och därför aldrig kommer att göra igen.

Vad gäller betydelsen av att ha kontakt med frivården tolkar jag en motsägelsefullhet hos Lars. På direkta frågor om han fått hjälp, om hans handläggare har gjort något osv. nekar han bestämt och vidhåller att frivården är en meningslös instans. När han däremot talar om sig själv och hur kontakten kan se ut kommer en helt annan bild fram. Han vänder sig till sin handläggare, som han känt i 30 år, för att prata, få hjälp med andra myndigheter/överklaganden etc. Han berättar även att nu, när hans övervakning gått ut, känner han sig orolig och har *”muckarsjuka”*⁶. Det känns otryggt att inte ha frivården men han menar sen att han kommer att gå dit ändå när han behöver hjälp eller vill prata.

Om Lars var chef för frivården hade det funnits mer tid för varje klient så att handläggarna kunde bry sig på *”riktigt”*. Han upplever att det inte finns tid och engagemang nog hos

⁶ ”Muckarsjuka” syftar till en känsla av oro inför att klara sig själv efter anstaltsvistelse.

handläggarna. Något motsägelsefullt upplever han däremot att han får den tid och det engagemang han behöver. Lars menar att han inte är lik andra klienter eftersom han har så lång erfarenhet och vet hur allt fungerar. Alla känner honom och han möts som en kung på frivården. Han säger att det bara är ”*röda mattan*” som saknas. De flesta handläggare på frivården, menar han, är bra. En bra handläggare är strikt och korrekt men inte nödvändigtvis trevlig. Han anser även att respekt och förståelse är viktigt. Vidare vill han bli sedd och accepterad för den han är.

Lars kan med sin långa erfarenhet jämföra hur det var förr med nu. Han menar att frivården tidigare kunde göra mer. Om någon behövde pengar kunde de hjälpa till och de delade även ut bussbiljetter. Idag finns inga resurser hos frivården och därför är det en onödig samhällsinstitution och egentligen hade han bara behövt en socialtjänsteman eftersom denna kan ge honom pengar. Han menar även att han själv har förändrats. Tidigare hade han svårt att komma överens med frivården och ville göra uppror mot dem. Han hade svårt att uttrycka vad han ville och därför pratade han inte ”*rätt språk*”. Idag däremot har han lärt sig hur frivården vill att han skall prata och uppföra sig. Han anpassar sig till detta och om han spelar med i spelet så kan han även få ett bra bemötande och den hjälp han behöver. Generellt menar han att frivården kan vara ”*skit bra*” för dem som de går att hjälpa men han hör inte till en av dem!

Intervju med Roger

Roger är en man i fyrtioårsåldern som varit i kontakt med kriminalvården i över 20 år. Han har en rad anstaltsvistelser och frivårdandepåföljder bakom sig. Under dessa år har han endast varit utan övervakning vid tre tillfällen. Roger menar själv att han först och främst är en ”*hederlig tjuv*” och att han i andra hand har missbruksproblem. I perioder har han arbetat aktivt och även haft framgångar som egen företagare. Idag är Roger på väg ut i samhället efter en längre anstaltsvistelse. Han har regelbunden kontakt med sin lekmanövervakare. Han har varit drogfri en tid och hyser stark förhoppning och tro på att han nu skall bryta med sitt tidigare liv som kriminell missbrukare.

När Roger beskriver frivården och dess verksamhet menar han att frivården egentligen är bra men att för att frivården skall vara bra måste man som klient själv inse att det finns något att få tillbaka från övervakningen. Om man som klient, enligt Roger, inte inser detta blir frivården en meningslös myndighet. I jämförelse med socialtjänsten menar han att frivårdens personal har mer verklighetsuppfattning och förstår vad livet som kriminell och missbrukare innebär. Han har en regelbunden kontakt med frivården idag men menar att nu när han praktiserar och inte har tid att åka till frivården inte heller ska behöva göra det. Han önskar att myndigheten var mer flexibel och hade längre öppettider.

Genomgående i intervjun med Roger är att han själv definierat syftet med verksamheten och det är att frivården är till för honom och inte tvärtom. Detta gör att han även ställer vissa krav men samtidigt att han uppskattar att ha övervakning. Han berättar att han är den enda som blir glad när han får besked om övervakning i samband med villkorlig frigivning. Denna glädje bygger på att han menar att han lärt sig att dra nytta av övervakningstiden. Utifrån denna inställning menar han sig även själv kunna påverka hur mycket kontroll han blir utsatt för, om han säger att det här och det här behöver jag tillåts han mer aktivt själv styra över hur övervakningen skall se ut. ”*jag känner att dom inte ska säga någonting till mig va utan allt*

ska ske på mina premisser”. Roger menar att han idag vill ha mycket kontroll som en form av stöd i hans process mot ett liv utan droger och kriminalitet. Utifrån detta har han bett om att få lämna urinprover något han tidigare har upplevt som förnedrande. De samtal som han har med sin handläggare upplever han som stödjande och de handlar oftast om hur han känner sig, att han bestämt sig för förändring och hur han skall gå vidare. Han menar att detta är oerhört viktigt för honom och att han inte hade klarat av att vara drogfri om det inte varit för möjligheten att ofta lämna urinprov.

När det gäller relationen till frivårdsinspektören menar Roger att den är helt avgörande. Han beskriver hur vissa handläggare som han haft betytt mycket för honom och att han även behållit kontakten med dem när han inte varit aktuell. Å andra sidan har han erfarenhet av frivårdsinspektörer vilka han menar är ”oerfarna byråkrater” som inte är mjuka, inte talar rätt språk. En bra frivårdsinspektör, menar Roger, ska kunna prata på de kriminellas språk och förstå att livet inte alltid bara är svart och vitt. Han menar att det vore bra med mer personal med lång erfarenhet alternativt med egen erfarenhet av missbruk. I mötet med handläggaren vill han känna tillit, förståelse och förtroende. Han återger en episod där han haft kontakt med två handläggare från frivården och att den ena då velat tvinga honom att komma på ett möte vilket han inte ansåg sig ha tid att komma på. Den andra handläggaren hjälpte honom då att ”manipulera” så att han fick sin vilja fram genom att de gemensamt lät den första handläggaren förstå hur onödigt det var att han kom på fler möten. Roger beskriver hur han har skapat en allians med den handläggaren. Han menar även att om man hanterar frivården rätt får man ut någonting bra. Han ger även exempel på hur han medvetet gjort sig till för att få komma i kontakt med personalen och få hjälp.

Intervju med Jens

Jens är i 25 årsåldern. Han har tidigare avtjänat ett fängelsestraff via intensivövervakning, så kallad fotboja, med efterföljande övervakning. Nu är han dömd till skyddstillsyn med föreskrift om att lämna urinprov. Detta innebär att han varje vecka lämnar urinprov två gånger samt träffar sin frivårdsinspektör vid två tillfällen. De senaste tre åren har Jens missbrukat heroin. Främst menar han att missbruket beror på att han haft psykiska besvär och att ingen mediciner har hjälpt honom. Jens har tidigare arbetat mycket men försöker nu fokusera på att ta hand om sig själv. Efter att han flyttade för nästan tre månader sedan har han varit helt drogfri och kämpar nu för att fortsätta vara det. Han har sporadisk kontakt med sin lekmanövervakare.

Jens beskriver frivården med att han går dit för att han måste. Han försöker, idag, sköta kontakten men upplever att hans handläggare inte alltid har tid att träffas så frekvent som det är sagt. De möten som de har handlar först och främst om att prata om hans problem och ger honom möjlighet att ”gnälla” över sin livssituation. Nu när han är drogfri menar han att de egentligen inte har så mycket att prata om och att det därför mest handlar om uppföljning av vad som hänt sedan sist. Han menar ändå att dessa samtal ger honom stöd och han upplever inget direkt obehag inför att gå till frivården.

Trots att Jens uttrycker ett visst motstånd till kontakten med frivården, som han egentligen inte skulle vilja ha att göra med, menar han att det i dag betyder mycket för honom i hans process mot ett drogfritt liv. Tidigare, när han befann sig i ett aktivt missbruk, tyckte han att frivården förstörde för honom eftersom han inte kunde arbeta i den utsträckning som han

önskade. Inledningsvis kände han sig även omyndigförklarad och att han blev behandlad som ett barn. Idag ser han däremot kontakten som någonting mycket positivt. Hans övervakning har lett fram till ett samarbete med socialtjänsten som är värdefullt för honom. Jens vill inte längre besöka den stadsdel där han bodde tidigare och därför träffar han även sin socialsekreterare på frivården. Detta samarbete mellan myndigheterna beskriver han som bra men samtidigt medför det att han inte kan vara uppriktig mot sin frivårdsinspektör i alla hänseenden med rädsla för att han skall skvallra till socialsekreteraren. Jens är säker på att dessa två pratar ihop sig och kommer överens om hur de ska bemöta honom. Tidigare var tvånget att upprätthålla kontakten med frivården något som hindrade honom och inte tillförde någonting. Idag när han själv vill leva ett drogfritt liv ser han däremot att kontakten och urinproven är en stödjande faktor i hans liv vilket han uppskattar. Den kontroll som han utsätts för menar han är nödvändig för att han ska hålla sig på rätt spår. Han tänker sig även att han inte ska återkomma till kriminalvården när denna övervakningsperiod är över. Hur det ser ut och är på frivården menar Jens inte spelar någon roll för han anser att man ska känna ett visst obehag när man ska dit, ”*det är trots allt ett straff*”.

Jens menar att han känner sig respekterad av sin frivårdsinspektör. Han tycker att det är viktigt att handläggaren är lyhörd och förstår honom för i slutändan så vet han ändå själv bäst vad han behöver. Hans handläggare har också varit bra på att lyssna menar Jens. Främst genom att denne hjälpte honom så att han inte behövde avtjäna sitt straff på ett behandlingshem utan litade på att han skulle klara av att vara drogfri ute i samhället. Jens är lite tveksam till att hans handläggare inte var strängare när han under fyra månader, under inledningen av övervakningen, ständigt lämnade positiva urinprov. Han menar att han endast två gånger blev kallad till övervakningsnämnden. I och med vetskapen om att han riskerade att övervakningen förverkades och därmed få avtjäna resterade del av straffet på anstalt menar Jens att han blev motiverad till att förändra sin livssituation.

Intervju med Tomas

Tomas är en man i femtioårsåldern som kom i kontakt med kriminalvården första gången för trettio år sedan. Hans kriminalitet har sett olika ut under åren och i vissa längre perioder har han inte varit aktuell. Idag är han villkorligt frigiven och hans övervakning går snart ut. Tomas beskriver själv sitt liv som socialt stabilt med arbete och bostad, utan någon missbruksproblematik. Inför den senaste frigivningen ville han fortsätta att avtjäna sitt fängelsestraff på anstalt för att på så sätt inte behöva ha någon kontakt med frivården men fick avslag på denna begäran. Han menar att detta är den absolut sista gången han har med kriminalvården att göra och att hans sista anstaltsvistelse snarare beror på omständigheter än att han varit brottsaktiv.

Frivården är för Tomas en myndighet vilken helt saknar resurser att vara honom eller andra behjälplig med någonting. Han har i initieringsskedet av varje frivårdskontakt aktivt frågat vad handläggaren kan göra för honom och menar att under alla dessa år har han inte fått ett enda konkret svar på den frågan. Tomas menar att det som frivården erbjuder är en lekmanövervakare och om han har tur så är den människan tillräckligt engagerad så att de kan gå på bio tillsammans. Vidare framhåller han att om man har rätt kontakter och själv är drivkraftig kan man påverka frivården så att det resulterar i någonting positivt.

Tomas menar att eftersom han aldrig haft några egentliga problem har frivården aldrig kunnat fylla någon funktion i hans liv. Vid två tillfällen menar han dock att övervakningen har varit till nytta för honom. Den första gången var på 80-talet då han fick ekonomiskt stöd för att gå en kurs i kriminalvårdens regi och andra gången har varit under denna övervakningsperiod då han fått hjälp att knyta kontakt med en psykolog. Han menar att kontakten med psykologen har varit till mycket stor hjälp för honom och att han ser att han verkligen behövt det stödet. För att möjliggöra denna kontakt valde hans handläggare att förlänga övervakningen till ett år trots att han egentligen inte bedömdes uppfylla kriterierna för det.

Psykologkontakten medför att Tomas endast träffar sin handläggare på frivården en gång i månaden. Dessa möten beskriver han som mycket trevliga och han har en god relation till sin övervakare. Han skulle däremot önska att de kunde göra saker tillsammans utanför frivården eftersom han anser att han behöver social träning. Det är viktigt för Tomas att han kommer i tid och han ställer samma krav på sin handläggare för att relationen skall fungera. Han beskriver hur hans inställning och upplevelse av frivården främst beror på hur kontakten med frivårdsinspektören fungerar. Den nuvarande handläggaren beskriver han med att *”han bjuder så pass mycket på sig själv att jag blir intresserad av att ha den här relationen”*. Tomas menar även att hans handläggare säkert gillar honom bara för att han *”inte har en massa problem”*. Han upplever inte att han är som andra klienter på frivården och att han därför får ett annorlunda bemötande.

Frivårdens verksamhet ur ett klientperspektiv

Resultaten vilka framkommer i anslutningen till denna frågeställning visar hur klienternas syn på frivården kan ses utifrån två olika nivåer. Dels utifrån hur de upplever att möta frivården som institution och dels hur de själva förhåller sig till den samma. Nedan följer en tematisering där varje tema visar på hur de olika nivåerna framkommer.

Att komma till frivården

Informanternas förhållningssätt till hur de upplever att komma till frivården vad gäller den fysiska miljön visar dels på vilka signaler, i form av makt och kontroll, som miljön förmedlar och dels på hur de själva upplever andra klienter samt även hur de relaterar till dessa. Hur informanterna väljer att beskriva att sitta i väntrummet tycks i någon mån vara beroende på den erfarenhet de har av frivården. Lars som är den informant med längst erfarenhet menar att han är *”rätt nöjd med det. Det är som vanligt”*. Tomas å andra sidan som även han har lång erfarenhet, om än inte lika frekvent säger att:

Jag skärmar mig lite grann. Jag tar tidningen. Jag identifierar mig inte med folk där i väntrummet. Själva utformningen av lokaliteterna är lite annorlunda, larm och knappar att trycka på. Så var det inte förr. Det var inte så kriminalaktigt med automatkörrar och så. Klimatet har väl hårdnat för min handläggare har en sån där larmgrej. Klimatet måste ha hårdnat.

Tomas uttalande tolkar jag som att han känner en form av utsatthet. Han vill gömma sig bakom tidningen och inte låtsas om de andra i väntrummet. Han beskriver även den fysiska miljön som kontrollerande och relaterar detta till ett hårdare samhällsklimat. Jens, som är den av informanterna med minst erfarenheter, menar att han inte känner något obehag i väntrummet så länge han är drogfri men beskriver att *”det är värre om jag är avtänd som förut. Alltid när jag var där då kände jag ångesten och var jävligt folkskygg”*. Jens poängterar även att han inte tycker att det skall vara trevligt att komma till frivården eftersom det är ett straff och därför skall kännas lite obekvämt.

Jens och Roger tar båda två upp risken och tron att stöta på någon som de känner sedan tidigare i väntrummet och inte alltid vill träffa. Jens berättar att *”jag träffar på en del gamla klasskompisar. Det brukar bli så. Oftare än man tror faktiskt.”* Roger beskriver hur han tänker när han sitter i väntrummet *”Undrar vilka som kommer här. Här kan man möta alla möjliga. Kommer dom snart? Hur lång tid har jag på mig?”* Vidare berättar han om att frivårdens väntrum fungerar som en kriminell mötesarena.

Om du vill köpa någonting eller om du vill sälja någonting så åk till frivården och sätt dig där. Man möter precis vem som helst där. När som helst. Hur som helst. Det är ganska otroligt alltså! Letar du efter nått så är det bara att åka dit. Åk dit en vecka så hittar du det där. Så nej, det är ingen särskilt bekväm känsla kan jag tycka.

Gemensamt för informanterna är att de beskriver frivårdens väntrum som en negativt laddad miljö både när de gäller utformningen och i förhållande till de andra klienterna. Miljön tycks förmedla, genom larm och låsanordningar, att man här tar emot farliga människor vilket de själva inte upplever sig vara. Sammantaget skapar detta en otrygg känsla där de inte känner att dem hör hemma.

Myndigheten utan egna resurser

Frivården som verksamhet är inte bara en myndighet som möter, av samhället, utpekade farliga människor utan även en myndighet som informanterna menar inte har någonting konkret att bidra med. Informanterna definierar denna brist på resurser olika beroende av vad de själva upplever sig ha ett behov utav. I intervjuerna framkommer en bild av frivården som en myndighet vilken saknar egna resurser och därmed möjlighet att faktiskt åstadkomma någonting. Lars talar om att det var bättre förr för då kunde han få hjälp med bussbiljetter eller så kunde han få lite pengar om han nyss muckat och inte hade några egna medel. Han menar även att denna brist på ekonomiska resurser gör att han anser att *”frivården är den absolut mest meningslösa instans som finns, någonsin. Dom kan inte göra någonting. Visst, dom kan prata om problem så det blir som en familj.”* Tomas menar att frivården aldrig har haft möjlighet att bidra med någonting för honom.

Det är ju det att det är ingen idé att fråga om hjälp för det finns ingen. För om man rent konkret sagt att man behövt hjälp med att komma till någon läkare eller något sånt. (...) Dom kan inte hjälpa mig med det. Det var väl det man ville ha hjälp med i början men det fanns ju inte och sen slutade man fråga efter sånt.

Lars beskriver denna avsaknad av egna resurser med att *”frivården är en instans över deras klienter utan funktion”* och anser att han istället hade klarat sig lika bra genom att bara ha kontakt med sin socialsekreterare. Roger berättar att han tidigare aktivt har bett om hjälp och vänt sig till frivården i tron om att de skall kunna tillföra honom det han behövt men efter att han insett att de möjligheterna inte finns inom verksamheten, har han slutat förvänta sig det. Jens däremot tycks inte ha haft några förväntningar om att han skall få någonting konkret tillbaka utan ser snarare att han fått hjälp att bemöta socialtjänsten.

Det framkommer en bild av frivårdens verksamhet som att det där inte finns någonting att hämta förutom de möten man har. Frivården har inga egna tillgångar att förmedla till sina klienter vilket informanterna menar är en brist. Detta är någonting som tydliggörs i nästa tematisering.

Vision om en frivård med andra resurser

På frågan om hur frivården skulle se ut om informanterna fick önska har de alla svårt att föreställa sig att det skulle kunna se annorlunda ut än det gör idag. Det blir dock tydligt i intervjuerna att klienterna framförallt hade önskat något mer snarare än något annorlunda.

Lars menar att han genom åren har fått träffa alldeles för många handläggare och att han kan ha flera olika samtidigt *”så träffar man någon bra och sen ska det bytas och omstruktureras och ändras”*. Vidare önskar han att varje handläggare hade färre klienter så att han skulle kunna få mer tid och engagemang.

Dom ska inte ha 40 klienter. Dom ska ha 5 klienter. EN varje dag som dom ska ägna sin tid till så att dom verkligen kan ägna sig åt klienten. (..) Men det kanske inte finns resurser för det. Jag förstår ju att dom fan inte har tid för mig.

Tomas menar att ingenting frivården gjort annorlunda hade kunnat förändra den situation han har idag men ändå tror han att mer tid och större engagemang hade varit bra för de klienter som verkligen vill förändra sitt liv. För egen del hade han önskat social träning i form av teater och biobesök då han upplever att han har ett litet nätverk. Jens för fram att han har ett behov av studiestöd vilket han tror att frivården hade kunnat hjälpa honom med. Han menar att det säkert finns fler klienter vilka är i behov av att lära sig studieteknik som en förberedelse till vidare studier och att frivården då skulle kunna anordna sådana kurser. Roger talar om att han skulle ville förändra bemötandet, inte från hans handläggare men generellt i organisationen. *”Att dom som inte har en mjuk jargong skulle ha en. Inte vara så formella, kanske.”* Han önskar även att övervakningsnämnden skulle visa prov på lite mer förståelse för att alla kan få återfall i missbruk och de då nödvändigtvis inte måste skickas *”tillbaka till kåken bara för det”*.

Intressant är att notera att klienterna tidigare har lyft fram en avsaknad av konkreta resurser men när de ges möjlighet att fritt önska, önskar de sig istället mer av det mellanmännliga mötet. De vill främst ha mer tid men även större engagemang och ett mjukare bemötande. Denna bild talar tydligt för vad det är i frivårdskontakten som de värdesätter, det personliga mötet med frivårdsinspektören.

Frivården: En myndighet olik andra myndigheter

När informanterna jämför frivården med andra myndigheter och då främst socialtjänsten förtydligas ytterligare att det är mötet och bemötandet som karaktäriserar frivårdens verksamhet. Vid frågan på hur informanterna ser på frivården i jämförelse med socialtjänsten framkommer en relativt enhetlig bild där frivården anses vara den bättre myndigheten. Roger talar om att *”socialtjänsten är inte kloka i någon ände”* och menar att frivårdens personal *”har mer verklighetsuppfattning”*. Denna verklighetsuppfattning upplever han beror på att frivårdens personal har mer erfarenhet av människor som lever i missbruk och därför inte fördömer sina klienter på samma sätt som socialtjänsten. Han tror att det vore mycket bättre om fler före detta missbrukare engagerade sig inom det sociala arbets sfär. Vidare antar han att frivården medvetet försöker tona ner myndighetsaspekten när de möter sina klienter och det tycker han är bra. Lars säger att om han var chef över frivården så skulle verksamheten se helt annorlunda för som det är nu *”är det väldigt korkat ibland. Ingen kan hjälpa varandra.”* Han tycker att det skulle finnas en enad myndighet där han både kunde ha övervakning och möjlighet till försörjningsstöd samtidigt. Tomas föreslår ett mer frekvent samarbete mellan socialtjänsten och frivården men betonar att han egentligen inte vet hur det ser ut eftersom han själv inte har någonting med socialtjänsten att göra. Lars förmedlar att frivården har en mer generös inställning till sina klienter när han säger:

Det får jag säga att dom bjuder på kaffe och så men på socialtjänsten får man ha med sig kaffe och ett par semlor om man ska en sån där träff där.

Den bild som ges av mötena på frivården är präglad av förståelse och en mer vänskaplig inställning där informanterna upplever sig såväl hörda som sedda för de dem är. Resultaten visar på att detta tycks vara värdefullt för dem.

Tillgänglighet

Den förståelse som informanterna beskriver att de får från handläggarna på frivården visar sig även i att de upplever att det är förhållandevis enkelt att komma i kontakt med frivårdsinspektören samt påverka när mötena skall ske. Alla fyra informanter menar att det är förhållandevis lätt att komma i kontakt med deras frivårdsinspektörer. Den är endast Jens som upplever att han inte har kunnat boka om sina mötestider när de inte passat honom. I början av övervakningen ringde han och ändrade men efter ett tag kände han att detta inte godtogs av hans frivårdsinspektör eftersom han arbetar svart. Tomas ställer motsvarande krav på att hans övervakare ska passa överrenskomna tider som handläggaren ställer på honom.

Det har aldrig hänt. (att frivårdsinspektören ej passat tiden, *förf.anm*) Det skulle jag aldrig acceptera. Håller jag min del av avtalet så förväntar jag mig att dom håller sin del av avtalet.

Roger önskar att frivården kunde ha mer flexibla och längre öppettider samt större möjlighet att ha mötena på andra platser än frivården. Han blir själv förvånad över vad han säger och utbrister att *”jag hör själv vad jag säger, det är nästan efterlysning på det!”* Även Tomas skulle vilja träffa sin frivårdsinspektör utanför frivården och menar att han frågat honom flera gånger om de inte kan gå på teater tillsammans eller någon annan form av socialträning men

att han då upplevt att där går en tydlig gräns för vad frivårdsinspektören är villig att tillmötesgå. Lars är den enda av informanterna som uppger att han ibland träffar sin frivårdsinspektör utanför frivårdens lokaler men att det inte inträffar så ofta nu som det gjorde förr, något han menar är en försämring.

Tre av informanterna beskriver att de egentligen vill ha mer tid och möjlighet att aktivt ha ett utbyte med sin frivårdsinspektör under övervakningsperioden. Det tycks som att de önskar och strävar efter att öka den vänskapliga relationen vilken de uppskattar.

Övervakning: Ett straff för andra men inte för mig

Informanterna förhåller sig aktivt till tvånget i övervakningen och försöker förminska den aspekten. Tre av informanterna har gemensamt att de inte upplever övervakningen som ett straff men de betonar alla fyra att det säkert känns mer straffande för andra. Dem tycks se sig själva som annorlunda i jämförelse med den bild de har av hur en typisk frivårdsklient är. På frågan om det känns som ett straff att gå till frivården svarar Lars att

Nej, för fan! Jag är ju fri och gör som jag vill! (...) Jag känner mig mer som en övervakare för dom. För det är nästan jag som får ta kontakt med dom och med min lekmannaövervakare.

För andra menar han däremot att *”generellt tror jag att det kan vara ett mycket bra straff. I alla fall för dem som är i första svängen på kåken och med kriminaliteten.”* Roger menar att *”för vissa är det väl ett straff men inte för mig. Om man ser på frivården som jag gör är det inget straff, bara tillgång”*. Tomas förklarar att han inte upplever det som ett straff eftersom han kan vara ärlig och inte har någonting att dölja när han kommer till frivården. Han berättar att för andra som lever i kriminalitet kan det vara mycket påfrestande att stå under övervakning och vara tvungen att passa tider samt medvetet försöka göra sken av någonting annat. Han menar även att *”jag kan tänka mig att det finns dom som är avogt inställd till det. Sen finns det såna som jag då, vi vill göra någonting av övervakningen.”*

Jens, som inte har lika lång erfarenhet av övervakning som de andra lyfter fram att han upplever att påföljden är *”lite frihetsberövande men samtidigt så är det någonting som skall hjälpa mig”*. Vidare beskriver han övervakningen likt följande:

Det är den här pressen. Behöva gå dit och man blir omyndighetsförklarad (...) Massa tvångsåtgärder och det är det ingen som vill ha.

Det tycks som att alla informanterna upplever att de själva har det bättre på frivården än vad de tror andra klienter har. Utifrån de sammantagna resultaten, relaterade till denna frågeställning, tycks det finnas en relation mellan att inte uppleva sig själv som farlig, något miljön signalerar, och att inte vara som andra klienter, vilka man således tror är farliga. Det som värdesätts hos frivården som verksamhet är de personliga mötena där en vänskaplig, ömsesidig respekt äger rum.

Övervakningens betydelse för klienterna

I tidigare avsnitt blev det tydligt att informanterna upplevde att frivården inte har några resurser att tillföra dem och att de egentligen önskade få mer av de personliga relationerna med frivårdsinspektören. Utifrån detta är det intressant att se hur informanterna i det kommande avsnittet målar upp en bild där de såväl fått tillgång till faktiska resurser som av olika form av stödjande insatser. Förklaringen de tycks ge till detta är att de upplever sig själva som unika, annorlunda från andra klienter samt att de återigen aktivt förhåller sig till kontrollaspekten.

Den unika klienten

Informanterna är tydliga med att förmedla att de inte är som andra på frivården. Detta tycks även ha vara relaterad till med att de inte ser sig själva som typiskt kriminella personer. På skilda sätt förmedlar de att de kan ge en positiv bild av frivården för att de inte är som frivårdens övriga klienter. Lars beskriver att *”jag har varit med så länge och jag känner mig väldigt erfaren”*. Denna erfarenhet menar han förklarar även att han blir bemött annorlunda i jämförelse med andra klienter när han kommer till frivården.

Det är bara röda mattan som fattas nästa. Det är ännu lite löjligt ibland va, för en del sitter och väntar där uppe hur länge som helst och jag blir mottagen på en gång!

Roger förklarar att han har förstått vad frivårdens egentliga syfte är, att hjälpa honom, och detta menar han att få klienter förstår och därav upplever andra övervakning som något negativt. Jens lyfter fram att den positiva bild han förmedlar idag beror på att han är drogfri, tidigare hade han en annan syn. *”Just nu är jag så nöjd med hur det går alltså. Jag är inte så kritisk nu. Det hade varit annorlunda för ett halvår sedan.”* Tomas tror att han får ett bättre bemötande och en lindrigare övervakning än andra klienter bara för att han inte har, vad han menar, några problem.

Att vara unik, inte som andra har ett samband med att inte identifiera sig med den bild som de har av frivårdens övriga klienter. Detta förhållningssätt blir även synligt i följande tema, angående hur de förhåller sig till kontrollaspekten av övervakningen.

Att förhålla sig till kontrollaspekten

Informanterna ser inte sig själva som några typiska, farliga kriminella klienter och menar sig därför avvika och detta innebär även att de aktivt förhåller sig till kontroll på ett, vad de menar, annorlunda sätt.

Jens berättar att han under en fler månader lång period lämnat positiva urinprov och ibland inte lämnat några alls trots att han har föreskrift om att göra detta två gånger i veckan.

Det blev mycket daltande. Dom kunde ha varit hårdare mot mig i början va. Jag kunde manipulera dom ganska bra. Jag kunde fortsätta att hålla på utan att någonting hände. Jag fick en varning och sen gick det sex veckor och jag fick en varning till. Där kanske det kunde ha hänt någonting...

Utifrån detta menar han att övervakningen inte inneburit särskilt mycket kontroll, något som har förvånat honom. Han tar delvis på sig ett eget ansvar för det här och menar att han är van att manipulera myndighetspersoner något han lärt sig i och med att han haft kontakt med socialtjänsten sedan tonåren. Han tror sig ha varit gynnad av en stängare kontroll. ”*Jag hade behövt det med facit i handen men det hade jag inte tyckt då. Plockat upp mig lite tidigare*”. På ett likande sätt menar han att den erinran och den varning han fått av övervakningsnämnden varit en bidragande orsak till att han nu lever drogfritt. ”*Det var liksom sista chansen och jag behövde det. Att bli pushad så!*” Jens insåg att han riskerade att få avtjäna resterande del av sitt straff på anstalt och det bidrog till motivationen att bryta missbruksmönstret. Idag ser han den kontroll som frivården utövar över honom, genom täta möten och regelbundna urinprov, som ett stöd snarare än en negativ kontroll och han menar sig behöva denna. Urinprovskontrollen medför även en form av socialt stöd för honom då han kan använda dessa som en förklaring till att han inte vill ha några droger.

Näh, jag ska dit och lämna prov. Jag kan ha det som en ursäkt också för det är tufft, det är jävligt jobbigt, att säga nej. Folk blir ofta stötta, jasså det passar inte längre. Det är ganska skönt att ha det att skylla på.

I likhet med Jens ser Roger kontrollaspekten som en form av stöd för honom. Han är dock noga med att lyfta fram att kontrollen är ”*bara för min skull. Jag skiter fullständigt i dom men det här är viktigt för mig. Det blir ett stöd!*” Han arbetar själv aktivt för att öka kontrollen runt honom genom att upprätthålla så många kontakter som möjligt och lämnar urinprov så fort han har en möjlighet.

Jag vill ha kontroll! Jag har alltid varit motståndare till det här med urinprover och grejer men det ska jag säga att hade jag inte haft mina urinprov så hade jag nog varit i gång igen. (...) Jag vill vara kontrollerad tills jag kan stå på egna ben!

Den kontroll som Roger tidigare upplevt som ett hinder i livet har han nu omdefinierat till någonting som är till för hans skull, något han aktivt har valt av egen fri vilja.

Roger och Jens skiljer sig ifrån Lars och Tomas. Ingen av dem menar sig uppleva någon egentlig kontroll i dagsläget. Tomas menar sig inte vara kontrollerad eftersom han lever ett socialt stabilt liv och inte har någon missbruksproblematik. Lars slår ifrån sig och menar att övervakning inte innebär någon som helst kontroll för hans del. Han kan komma och gå på frivården som det passar honom. Han har heller aldrig blivit efterlyst. Däremot har han i perioder varit tvingad att lämna urinprov något han mycket stark vänder sig emot.

Å det här jävla pissesystemet! Vi lyckas ju fejka det ändå! Det spelar ingen roll hur mycket dom håller på med prover och plåster. Vi fixar det ändå! Vi är drogfria nu, va! Jag i alla fall! Sen går det ju att fejka pisseproven i dag också. Det är svårare idag men det fixar vi också nu, men jag har ingen lust med det. Dom får ta det för vad dom vill, men ta mig på orden: Jag pissar aldrig mer! Det är politiska skäl!

Han gör gällande att han istället är ärlig med om han tar droger eller inte och därför behöver han inte lämna några urinprover. ”*Folk som mig som dom vet vad jag går för. Jag har suttit på kåken vartannat år så dom har fört noggrann statistik om mig*” Lars syftar här på en annan

form av kontroll vilken sker genom dokumentation. Detta är dock inget han tycks ha reflekterat vidare över själv.

Den kontroll som övervakningen innebär tolkar och upplever informanterna på olika sätt. Intressant, i detta sammanhang, blir att se hur kontrollen kan omdefinieras så att den istället upplevs som ett självvalt stöd och inte som ett begränsande tvång.

Den faktiska hjälpen

I resultatdelens första avsnitt framkom att informanterna menade att frivården helt saknar faktiska resurser. Något motsägelsefullt framkommer det dock att informanterna har gemensamt att de alla beskriver att det upplevt någon form av konkret hjälp från frivården. De delar även en komplex syn som innebär att de i vissa sammanhang anser sig ha haft hjälp av frivården och i andra inte haft någon hjälp överhuvudtaget. Lars är den av informanterna som är mest motsägelsefull i sina uttalanden. Han menar å ena sidan att han aldrig går till sin frivårdsinspektör för att be om hjälp med att till exempel skriva brev och liknande till andra myndigheter. För att få hjälp med detta vänder han sig istället till vänner som är *”bra på att uttrycka sig i skrift”*. Å andra sidan berättar han om hur han nu måste komma i kontakt med sin handläggare, trots att han inte står under övervakning längre, för att få fortsatt hjälp med ett överklagande som skall upp i kammarrätten. Denna motsägelse tyder på att han ser sin frivårdsinspektör mer som en vän än som en övervakare. Vidare menar Lars att han är *”våldigt tacksam”* och att *”dom har ju verkligen hjälpt mig med dom grejer jag har behövt hjälp med”*. Roger har också fått hjälp gällande myndighetsfrågor. Han berättar om att hans frivårdsinspektör en gång kunde hjälpa honom när både hans socialtjänsthandläggare och advokat hade missat att Roger kunde ansöka om nåd för att på så sätt kunna överklaga Tingsrättsdomen och ges möjlighet till en ny påföljd.

Dom är bra när man vet vad man ska ha dom till, det kan jag inte förneka. Är det nåt man får problem med, om jag åker fast för något kan jag gå till frivården och be om hjälp och då kan dom hjälpa mig att komma lindrigare undan.

Roger menar att han sätter stort värde på denna form av hjälp och att han känner stort förtroende för frivårdsinspektörens kunnande.

Tomas har fått hjälp med att knyta kontakt med en psykolog efter den senaste villkorliga frigivningen och säger att *”Det är fantastiskt! Men det är första gången på 27 år”* Förutom denna insats berättar han om en kurs som han genomgick på 80-talet vilken arrangerades inom ramen för kriminalvården. Båda gångerna berättar han att han fått hjälp på grund av att *”jag var på lite”* och menar med detta att han aldrig fått denna hjälp om han själv inte aktivt krävt det. Han berättar vidare att psykologkontakten har medfört att han fortsatt sin övervakning trots att han inte hade behövt det efter sexmånadersprövningen.

Jag såg en nytta med det och då valde jag att vi kör ett år. Sen blir det ett och ett halvt år till och med. Jag valde det själv. Det är ju rätt bra att det finns såna marginaler i alla fall.

Tomas resonemang visar på att han i första hand menar att hjälpen berott på hans eget agerande. I andra hand framkommer dock att Tomas menar att han hyser en form av tacksamhet till sin handläggare för att denne gick honom tillmötes och var honom behjälplig i den fortsatta kontakten med psykologen.

Jens menar att övervakningen rent generellt har varit en tillgång och att *”man får utnyttja alla möjligheter som finns”*. Till skillnad från de andra informanterna är han den enda som lyfter fram övervakningen som ett alternativ till fängelse. Han säger att *”så länge jag sköter mig nu så slipper jag åka in på någon anstalt”*. För Jens har kontakten med frivården även varit en hindrande faktor. Han beskriver att

Kontakten med frivården har verkligen stört mitt liv va. Man har haft sina rutiner och det har inte gått ihop någonstans. Det bygger verkligen på att man vill bryta, vill man inte så är det bara i vägen.

Vidare menar han att han egentligen inte vill be om hjälp men att han idag tar emot hjälp för att han ändå står under ett straff och därmed måste. Han tror inte att han självmant hade sökt upp denna hjälp.

De intervjuade berättar även om andra negativa erfarenheter av frivården. Tomas vill till exempel ha ut någonting av sin övervakningsperiod. Han berättar att han tidigare alltid har påbörjat övervakningen med att fråga *”vad kan ni göra för mig?”* men att han aldrig fått något tillfredställande svar. Han berättar om en gång då frivårdsinspektören erbjudit honom att följa med till arbetsförmedlingen. *”Men snälla vän! Ska ni gå med mig, en vuxen karl till arbetsförmedlingen? Ska ni hålla mig i handen? Det klarar jag själv!”* Roger har i likhet med Tomas aktivt efterfrågat hjälp vid flera tillfällen. Han återger en episod då han var kraftigt nedgången på GHB, innan drogen var narkotikaklassad, och gick upp till sin dåvarande frivårdsinspektör för att be om hjälp. Han började med att säga:

Nu ska du lyssna noga på mig. Jag vill inte att du säger så här när jag är färdig: Du som ser så frisk och fräsch ut. Vältränad och eget företag. Du ser ut att fixa det här själv.

Efter detta började han berätta för frivårdsinspektören om hur illa däran han var samtidigt som han satt och drack GHB i besöksrummet. Den aktuella handläggaren frågade honom om han vill vara med i studie om GHB- missbruk och sa sedan *”Du som ser så frisk och fräsch ut”*. Roger beskriver denna händelse med stor besvikelse och menar att han kände sig sviken och hade hoppats på någon form av förståelse och hjälp.

Det kan konstateras att informanterna alla har upplevt någon form av hjälp i mer konkret form från frivården. De tycks däremot inte vilja tillskriva frivården eller övervakningen denna förtjänst utan formulerar det snarare som att det är beroende av dem själva och deras egen initiativförmåga. När de upplevt att de bett om hjälp och inte fått någon verkar de främst ha sökt förståelse och stöd ifrån sin övervakare. Den stödjande faktorn är viktig för informanternas upplevelse av övervakningen vilket synliggörs i följande tematisering.

Frivårdskontakten som en stödjande faktor

Alla informanterna återger hur de har stödjande samtal med sina handläggare, dock skiljer de sig åt gällande vad de talar om under dessa möten. Lars menar att han springer upp till sin handläggare om han får en idé och om handläggaren då har tid att ta emot honom så diskuterar de denna tillsammans. Jens menar att han pratar om det mesta med sin frivårdsinspektör. Tidigare rörde samtalen i större utsträckning hans missbruksproblematik men nu när han är drogfri handlar det mer om stöd så att han kan ”*hålla modet uppe*”. Vidare ser han deras samtal som tillfällen då han ges en chans att ”*gnälla av sig lite*”. Egentligen anser han att de inte har så mycket mer att säga till varandra eftersom hans ”*problem har löst sig*”. Tomas upplever i likhet med Jens att samtalsämnena har sinat i takt med längden på övervakningen. Han menar att de i huvudsak pratar om ”*ganska filosofiska frågor egentligen, livsfrågor*” men han uppskattar dessa samtal samtidigt som han menar att det egentligen inte tillför honom någonting. Tomas är övertygad om att de hade haft mer att samtala om i fall han hade haft några riktiga problem vilket han nu inte upplever sig ha. Istället upplever han samtalen som ”*lite lättsamma*”. Vidare förklarar han att

Man får inte glömma att det är kriminalvården. Det är lätt att glömma det när man sitter där och fikar och pratar med det är fortfarande kriminalvården. Man är fortfarande villkorligt frigiven, man får inte glömma det i våruset, men det är faktiskt så.

Tomas uttrycker här en oro för att han skall glömma bort att han är villkorligt frigiven och samtalar med sin övervakare, inte en god vän. Vidare poängterar han även att han har djupare samtal med sin psykolog som han har fått genom sin kontakt med frivården och att dessa i större utsträckning handlar om hans problem i livet.

Rogers känner sig däremot styrkt av de samtal han har med sin frivårdsinspektör. Samtalen rör främst hans aktuella situation och hur han ska gå vidare.

Dom möten jag ändå har på frivården tycker jag är bra ändå. För när jag pratar så här som jag gör nu, så kommer jag på, blir påmind hela tiden om vilken väg jag håller på att gå. Det är bra att man repeterar dom här grejerna. (...) Jag gillar det alltså. Det är lätt att man glömmet av.

För Roger är det således viktigt att få upprepa och befästa att han nu valt att leva drogfritt. Vidare menar han att han ringt sin ena frivårdsinspektör vid ett 25-tal tillfällen sedan han blev villkorligt frigiven för tre månader sedan. Dessa samtal har oftast handlat om att han känt ett behov att få stöd i sin process mot ett nytt liv. Roger berättar att han vill ha övervakning i samband med villkorlig frigivning.

Dom har sagt till mig varje gång jag ska mucka att vi föreslår övervakning och jag säger ja, skitbra! Jasså, tycker du att det är bra? Ja, det är väl klart jag gör! Dom är till för mig änna och inte för er!

Att se frivården som en service för hans egen skull och inte för att samhället skall kunna ha honom under kontroll har gjort att Roger anser att övervakning är någonting positivt.

Tomas menar att frivården alltid har skilt sig från övriga kriminalvården med att ha en mer positiv syn på sina klienter. Han berättar att han upplevt att de personutredningar som handläggare på frivården har skrivit för hans räkning alltid har försökt att betona de positiva aspekterna i hans liv. Han har upplevt detta som ett stöd.

Det är schysst att nån kämpar för en lite grann. Som att dom tycker att man är värd något. Det är ju positivt och man känner ju en viss sympati kanske, det har jag märkt.

Han har upplevt att denna förståelse för hans livssituation nästan känns som en visad empati från frivårdsinspektörerna. Han gör själv en koppling till att det säkert beror på att frivårdarna alltid har varit socionomer och de har *”alltid varit illa sedda inom kriminalvården”*.

Jens menar att det har tagit tid för honom att komma till det drogfria liv han lever idag. Under tiden har frivården hela tiden funnits med där och *”dom har tjatat på mig, det tog tid”*. Han har tidigare inte varit välvilligt inställd till denna påtryckning men menar nu att han kan se att det egentligen har varit bra för honom. Han värdesätter även att hans frivårdsinspektör har ordnat så att de tillsammans kan samarbeta med socialtjänsten.

Informanterna beskriver frivårdens betydelse i deras liv genom att de både erbjudits faktisk hjälp samt att det stöd som de upplevt varit dem till gagn. Stödet de har fått sker främst genom mötena med deras frivårdsinspektörer. De ser inte kontroll aspekten som särskilt framträdande i övervakningen vilket tycks höra samman med att de menar sig vara unika klienter, olika frivårdens klienter mer generellt.

Klienten och frivårdsinspektören

I de tidigare avsnitten har på skilda sätt relationen till frivårdsinspektören och dess betydelse framkommit. Denna relations innebörd fördjupas ytterligare här. Vidare synliggörs även villkor som måste uppfyllas av både klienten och frivårdsinspektören för att den goda relationen skall kunna uppstå.

En jämlik relation

De tre informanterna, vilka har längre erfarenhet av övervakning, beskriver relationen till deras aktuella frivårdsinspektörer som en vänskapsrelation snarare än en traditionell relation mellan handläggare och klient. Jens som inte har lika lång erfarenhet av övervakning beskriver inte sin handläggare på detta sätt och läsaren bör således observera att han saknas i den följande delen av resultatredovisningen.

Tomas har träffat sin handläggare för första gången i samband med den nu aktuella övervakningen. Han beskriver hur det *”klickade på en gång”* och att *”jag och min handläggare har en slags relation, jag gillar det, faktiskt”*. Han tror inte att han kommer sakna honom när övervakningen är över men att *”det var trevligt så länge det varade”*. Lars

däremot som nu inte har övervakning längre uppger att *”jag blev lite nojig faktiskt när hon sa att övervakningen gått ut”*. Han tror dock att det egentligen inte har så stor betydelse för även om han inte har övervakning för tillfället så finns alltid hans handläggare där för honom så fort han behöver hjälp med någonting.

Mötenas innehåll beskrivs även de som samtal, präglade av vänskaplighet. Tomas säger att *”jag och min handläggare träffas bara och fikar lite”*. De brukar mest tala om *”lite grann om mig och lite grann om det hela, liksom sådär”*. Roger berättar att han litar på sin frivårdsinspektör som aldrig skulle vända någonting mot honom och säger att *”han är jävligt rolig”*. Tomas menar att han känner sin frivårdsinspektör sedan många år och att han nu ångrar att han tidigare var *”lite av en rebell mot henne”*. Idag känner de varandra dock så bra att han inte menar sig behöva vara upprorisk längre. Tomas har utmanat sin handläggare genom att fråga om de inte kan träffas utanför frivården något denna avböjt.

Jag har försökt lirka med honom och sagt att jag behöver lite socialträning (...). Han främjar sig. Han gör det väldigt snyggt va men jag förstår att hit men inte längre. (...) Han vill gå hem när arbetstiden är slut. Jag förstår mycket väl att han inte har lust med det.

Relationen mellan klient och frivårdsinspektör som jag beskriver i detta tema visar på vikten av ärlighet, närhet och förtrolighet. Det tycks som att relationen bygger på ett avskalat förhållningssätt där båda parter förväntas uppträda och kan uppträda som sig själva. För att denna relation skall kunna bli till krävs att såväl klienten som handläggaren agerar på olika sätt vilket synliggörs nedan.

Att agera som en god klient

För att upprätthålla en god relation, vilken kan ge någonting tillbaka för klienten, tycks det som att denne måste agera på ett särskilt sätt för att därigenom få tillgång till det han önskar. Gemensamt för informanterna är att de på olika sätt beskriver att de kan påverka bemötandet av frivården och den eventuella hjälp de kan få utifrån hur de själva uppför sig. Jens menar att det är viktigt att själv veta vad man vill för att kunna få någonting tillbaka.

Du måste veta vad du vill ha hjälp med också. Du måste säga vad du vill eller ha någon idé om vad du vill ha hjälp med. (...) För annars sätter de bara grejer, en massa åtgärder som kanske inte alls är till någon nytta. Hade jag inte satt emot så hade jag varit på behandlingshem nu.

Jens tror dock inte att alla klarar av att förmedla vad de själva vill och behöver och menar att de personerna *”inte får det bra”*. Roger är även han inne på samma spår, vikten av att själv aktivt veta vad man vill ha ut av övervakningsperioden för att den skall fylla någon funktion. Han säger att *”vet man vad man snackar om så kan man använda dom”*. Tomas förklarar att han fått hjälp med en psykologkontakt beror på att han själv var snabb ifrån början och aktivt frågade efter det.

Språket tycks vara en nyckel till vilket bemötande som klienterna kan förvänta sig. Lars berättar att han tidigare har haft svårt att *”prata rätt”* och att han då ofta inte var välkommen

in på frivården. Om han inte uppför sig så *"nej, då har jag ingenting att hämta! Man förlorar ju! Det har jag änna lärt mig under årens lopp"* Tomas menar att det hjälper till om man kan *"prata samma språk"* men menar också att det behöver man kunna göra överallt i samhället och inte bara på frivården. Roger berättar att han tidigare kunde *"ringa och gapa"* på frivården för att han inte visste hur han skulle uttrycka sig. Idag har han lärt sig det och därför kan frivården också ge honom någonting tillbaka. Vid ett tillfälle ville Roger få prata med sin dåvarande övervakare fast de inte hade någon överenskommen tid. Han gick då upp på frivården och när han fick besked om att den person han sökte var upptagen började han spela *"halvhysterisk"*, gråta och skrika. Detta medvetna utspel ledde till att han omedelbart fick träffa handläggaren.

Informanterna återger en bild av att för att de som klienter på frivården ska kunna få tillgång till hjälp krävs att de själv är aktiva. Detta innebär att de visar för sin handläggare att de vill genomföra en förändring i deras liv. För att detta skall vara möjligt måste de anpassa sig till myndighetens regler och språkbruk. Förutsatt att de klarar av detta får de tillgång till hjälp vilken de själva menar sig ha nytta av.

Viktiga egenskaper hos frivårdsinspektören

Informanterna tydliggör att inte bara de som klienter förväntas och måste agera utefter särskilda ramar utan att de även ställer krav på frivårdsinspektörernas egenskaper för att en god relation skall kunna uppstå. Både Roger och Lars lyfter fram att det är viktigt att frivårdsinspektören har stor kunskap och lång erfarenhet av yrket samt missbruksproblematik. Roger säger att hans handläggare är:

riktigt jävla bra, han är så jävla duktig. (...) Jag gillar duktiga människor. Jag ser lite grann upp till dom som har lite hjärna, som vet vad dom snackar om änna.

Han menar att det är viktigt att frivårdsinspektören har förmåga att förstå hur det är att vara missbrukare. Sedan han fick den här handläggaren har hans syn på frivården förändrats i positiv riktning. Tomas menar även han att vilken handläggare han har avgör hur han ser på frivården. *"Får man ingen kontakt då stänger man av själv också. Då skyfflar man papper fram och tillbaka."* Lars vill ha ett korrekt och strikt bemötande men menar att handläggaren inte nödvändigtvis måste vara trevlig. Det är viktigare för honom att känna att allt går rätt till och att övervakaren vill försöka hjälpa honom. Tomas menar att det är viktigt att frivårdsinspektören håller de överenskomna tiderna eftersom det är någonting som han fått lära sig av frivården att man ska göra. Han säger även att det är viktigt att båda parter sköter tiderna. För honom handlar det om att *"om man inte har någonting annat kvar har man sitt ord och då håller man det"*. Han förväntar sig att handläggaren bemöter honom på samma sätt. För Jens är det viktigaste att handläggaren lyssnar till honom och tror på att han själv vet vad han behöver. Det framkommer här att klienterna önskar att frivårdsinspektörerna skall känna och visa empati samt förståelse för den livssituation som klienterna lever i utan att handläggarna definierar vad klienterna är i behov utav. När denna empati visas upplever informanterna det som ett förtroende från handläggaren.

Det positiva förtroendet

Resultaten visar på att de fyra informanterna lägger stor vikt på att deras handläggare tror på dem och att de själva kan vara uppriktiga i kontakten med frivården. Roger berättar om en episod då hans ena frivårdsinspektör ville att han skulle komma på möte men att han själv inte ansåg sig ha tid till det på grund av arbete. Han ringde då sin andra handläggare, som tog Rogers parti och lovade att de tillsammans skulle lösa situationen.

Kom på det mötet så ska du inte behöva komma hit nå mera. Sen är han slipad så varken han eller jag sa att jag inte behövde komma till henne utan vi lät henne säga det själv. Det är ju så många gånger. Man får gå den biten. Jag tycker väl inte att det är helt rätt men jag fick göra så den här gången.

Roger menar att detta är ett exempel på att hans ena handläggare kan handskas med honom och den information han får på rätt sätt. Frivårdsinspektören skulle aldrig ”*vända någonting emot*” honom. Tomas berättar om en negativ erfarenhet av frivården då han inte blivit betrodd för vad han sagt. Han hade vid det tillfället haft en övervakare som det inte hade varit några problem med. Hon och hans lekmannaövervakare besökte honom då han blivit häktad, misstänkt för nya brott, och bemött honom på ett fördömande sätt. Tomas hävdade sin oskuld men handläggaren hade trots detta skällt på honom. ”*Dom behandlade mig som en skolpojke som gjort nåt bus. Dom skulle läxa upp mig. Dom var aviga mot mig och hade taggarna ut.*” Dagen efteråt släpptes han efter att polisen konstaterat att han inte var skyldig. Tomas beskriver detta som ett brustet förtroende och istället hade han önskat sig en ”*gnutta medmänsklighet*”. Efter detta hade han sedan en dålig relation till den aktuella frivårdsinspektören.

Lars menar att det är viktigt att handläggaren ser honom för den han är och visar honom respekt även om själv känner att ”*jag kan ingenting*”. Jens vill att hans handläggare skall tro på honom och lita på att han själv vet vad han behöver.

Dom ska vara lyhörda och lyssna på en. Jag är så jävla glad att hon har litat på mig. (...) Jag misskötte mig i början så egentligen hade hon kunnat satt mig på behandlingshem men dom har ändå litat på mig å lyssnat va.

Roger betonar också vikten av att hans handläggare tror på att han själv vet bäst vad han är i behov av och inte ifrågasätter det. ”*Han märker att jag vill och då vill han också hjälpa mig och göra det bästa*”. När han jämför denna övervakare med andra menar han att de finns de som inte ”*vet vad dem snackar om. Byråkrater som skriver efter vad det står och inte efter vad det handlar om*”. Han syftar här på hur personutredningarna kan vinklas antingen för honom eller mot honom även om de föreslår ett fängelsestraff.

Sen har jag förstått att de måste föreslå ett fängelsestraff eftersom jag har återfallit i brottslighet men sen behöver dom inte skriva ett långvarigt fängelsestraff som dom gjorde ett par gånger då. Jag har haft några idioter ett par gånger, dom är byråkrater som inte fattar.

En god relation till frivårdsinspektören innebär en allians som bygger på ett ömsesidigt förtroende och respekt. Att bli bemött som en vuxen, kompetent individ med egen handlingsförmåga gör att frivården blir till en positiv myndighet men detta är helt beroende av att relationen till frivårdsinspektören fungerar.

Sammanfattning av resultaten

Resultaten visar hur kontakten med frivården kan ses utifrån olika perspektiv. När klienterna kommer till frivården möts de av en miljö som de upplever som otrygg och kontrollerande. Denna miljö förmedlar ett budskap om att frivården handhar människor som är farliga och hotfulla. Detta synliggörs av att handläggarna har överfallslarm, låsta dörrar och att det vid receptionens ingång finns en larmbåge. Informanterna i denna studie har gemensamt att de inte ser sig själva som andra frivårdsklienter. Detta kan ses som ett uttryck för att de själva inte upplever sig som kriminella och farliga. När de sedan möter frivårdsinspektören framkommer ett annat perspektiv vilket definieras av medmänsklighet, vänskap och förtroende. Informanterna förhåller sig aktivt till båda dessa perspektiv, det hårda och det mjuka. De är alla noga med att visa på att de inte är som andra frivårdsklienter, det vill säga farliga, och därmed tror de sig inte heller få ett likartat bemötande som andra.

Dessa två skilda perspektiv är genomgående i hela resultatdelen. Å ena sidan menar de att det inte finns någon hjälp att få av frivården, å andra sidan får de själva fått hjälp av olika slag. I resultaten finns en tendens av att informanterna uppskattar frivården men känner sig manade att förklara detta då de inte riktigt anser att det är okej att uppskatta övervakningen som sådan. Vad de anser om frivården samt om de menar sig ha haft någon betydelse för dem i deras liv tycks vara avhängt på relationen till handläggaren den har eller har haft. De negativa erfarenheter som framkommer förknippas således med en frivårdsinspektör som de som inte uppskattat och på liknande sätt är de positiva erfarenheterna sammanlänkande till en nära relation med handläggaren.

6. ANALYS OCH DISKUSSION

I denna del av uppsatsen kommer resultaten att analyseras med hjälp av de aktuella teorierna, samt den forskningsram vilka presenterats tidigare. Först redovisas analysen utifrån de tre teorierna och i samband med dessa vävs även den forskning vilken finns inom området in där så är relevant. Därefter sammanställs dessa separata analyser i relation till uppsatsens syfte angående betydelsen av övervakningen för klienterna i deras liv. Avslutningsvis sammanställs och problematiseras resultaten i relation till den aktuella forskningsramen.

Makt och motmakt

De två olika sättet att se på makt, antingen som någonting strukturellt eller någonting relationellt lyfter de maktaspekter vilka framkommer i resultatet. Foucault hävdar att makten aldrig ägs av en aktör utan att den istället blir till genom det växelvisa samspel som sker mellan aktörer. Vidare menar han att makten skapas och vidareförmedlas, såväl i det enskilda mötet som i en större samhällskontext (Foucault, 2002). Resultaten visar på att frivårdens strukturella makt är befintlig i och med verksamhetens existens men även att den, i enlighet med Foucaults definition, skapas ur en samhällsrelig kontext samt ur relationen mellan myndigheten och dess klienter. Svensson kommer i sin forskning fram till att frivården finns först för klienterna när de möter verksamheten (Svensson, 2001). Detta visar på hur makten förmedlas först när klienterna möter myndigheten och under tiden däremellan inte finns för dem.

När klienterna kommer till frivården möter de en miljö vilken präglas av låsta dörrar, larm och övervakningskameror. Den maktposition som frivården innehar förmedlas därmed på ett tydligt sätt till klienterna när de kommer till myndigheten. Detta kan ses, enligt en strukturell definition av makt, som att de möter en institution vilken besitter makt vilket de själva inte gör. Klienterna hamnar i ett underläge där de inte kan påverka sin egen situation. Det ligger i övervakningens natur att klienten inte har samma befogenheter som dennes handläggare och detta upplever klienterna (Pettersson, 1991). Informanterna berättar om att de känner obehag när de sitter i väntrummet och att där finns en otrygghet i miljön som de känner av. De beskriver även en rädsla för vilka människor dem skall stöta på i väntrummet. Jag menar att detta går att se som ett uttryck för den makt vilken miljön på frivården förmedlar till klienterna. Miljön signalerar att det på frivården finns farliga, kriminella människor som man måste skydda sig ifrån. I denna upplevelse skildras hur den institutionaliserade makten förmedlas till myndighetens klienter (Ibid). Den farliga, maktsignaliserande miljön får informanterna att betrakta sig själva utifrån denna kontext. De upplever sig inte som farliga utan talar istället om hur de skiljer sig, är unika, i jämförelse med andra klienter. Detta kan ses som en form av motmakt där de förhåller sig till den syn som myndigheten tycks ha på sina

klienter. Informanterna i denna undersökning kan inte identifiera sig med bilden av den farliga klienten och således menar de att dem inte är, så som de tror att andra klienter är.

Kontrollaspekten av övervakningen tydliggör maktutövningen och ojämlikheten i relationen, vilket synliggörs med hjälp av den strukturella definitionen av makt (Pettersson, 1991) Den som har rätt att kontrollera den andre har i relationen makt som den andre måste förhålla sig till i enlighet med Foucaults tanke om en växelverkande makt (Foucault, 2002). Här visar resultaten på skilda förhållningssätt då två av informanterna menar att de inte upplever någon kontroll alls och de andra två istället menar sig uppleva kontrollen som någonting positivt vilket de aktivt valt. Båda dessa kan ses som uttryck för motmakt. Det går inte att utöva kontroll över den som inte upplever någon kontroll och likväl undermineras kontrollen om den ses som någonting positivt och självvalt. Den av informanterna som har mindre erfarenhet av övervakning uttrycker en förvåning över att övervakningen inte inneburit större kontroll än vad den gjort. Kerstin Svensson menar i sin forskning att det är vanligt att klienterna förväntar sig mer kontroll än de sedan anser sig ha upplevt. Hon visar även att desto mer frekvent klienten träffar sin handläggare, desto större blir inflytandet av övervakningen i klientens liv (Svensson, 2001). Detta skulle kunna vara förklaringen till att den yngre informanten som träffar sin handläggare två gånger i veckan har ett förhållningssätt till kontroll som avviker ifrån övriga informanter.

Handlingen bär relationen

Utbytesteorin (Angelöw & Jonsson, 2000) visar hur det sker ett utbyte av handlingar i relationen mellan klienten och frivårdsinspektören samt hur informanterna använder sig av olika strategier och förhållningssätt för att öka den egna vinningen. För att kunna få hjälp ifrån frivården menar informanterna att de måste anpassa sig till myndighetens givna ramar genom att tala och handla på ett visst sätt. Detta kan ses som att det i mötet mellan klienten och frivårdsinspektören sker ett utbyte där klienten tillmötesgår handläggarens önsknings för att kunna maximera nyttan för egen del. Svensson visar även hon på att klienterna menar att det är viktigt att bete sig på ett speciellt sätt gentemot frivårdsinspektören. Hon tolkar dock detta som att klienterna är passiva i sin roll som klienter vilket dessa resultat inte styrker (Svensson, 2002). I denna undersökning framkommer snarare en bild av aktiva och medvetna aktörer som väljer att bete sig och tala på ett särskilt sätt för att därigenom få tillbaka något de önskar sig. Resultaten visar på att vad informanterna ger och vad de vill ha tillbaka skiljer sig mellan individerna. Flera av dem menar att de måste använda sig av rätt språk och syftar då på att det är viktigt att inte bara kräva hjälp utan att kunna förklara vilken sorts hjälp de önskar och varför de önskar den hjälpen. Rent konkret kan det vara att inte skrika eller kräva utan att med vänlig ton be om hjälpen istället. En av informanterna beskriver att om han talar om exakt vad han vill och inte vill får han en större möjlighet att själv påverka innehållet och frekvensen av övervakningen. En annan av informanterna har aktivt frågat vad han kan få hjälp med, vilket även det är ett sätt att söka största möjliga vinning genom sitt handlande.

Utbytet kan även handla om att klienten accepterar att prata om sina problem, något frivårdsinspektören vill, för att få ha den sociala stunden där de kan sitta och fika tillsammans. Att frivårdsinspektören vill tala om problem framkommer även i den bild vilken Svenssons informanter återger i hennes undersökning (Svensson, 2002).

Enligt utbyteteorin skapas en frustration hos den individ som upplever att det finns en ojämlikhet i relationen (Angelöw & Jonsson, 2000). En sådan ojämlikhet är på förhand given då klienten möter frivårdsinspektören eftersom de inte skulle ha träffats om det inte vore för att övervakningen är ett straff och därmed ett tvång. Frivårdsinspektören sitter även med en stor reell makt att styra såväl innehåll som frekvens av kontakt med klienten. För att hantera denna ojämlikhet framkommer i resultaten en rad intressanta aspekter. Ett sätt, enligt utbyteteorin, är att personen minskar sitt eget engagemang i relationen för att mildra effekten av underlägsenhet (Angelöw & Jonsson, 2000). Detta visar sig i resultaten när en av informanterna menar att han inte längre frågar efter hjälp eftersom han redan vet att det inte finns någon att tillgå. Genom att inte lägga någon ansträngning på att fråga undviker han på så sätt samtidigt att bli besviken. På liknande sätt menar en av intervjupersonerna att frivården är meningslös och att han hade klarat sig lika bra om han bara haft kontakt med socialtjänsten. Kyvsgaard menar att klienter med långvarig erfarenhet av övervakning oftare ser frivårdens roll som jämställd med socialtjänsten och detta skulle kunna vara en förklaring till att denna informant jämställer myndigheternas roll (Kyvsgaard, 2000).

Ett annat sätt att förhålla sig till ojämlikheten i relation är att personen i underläge försöker finna egna lösningar vilka då kan öka den egna belöningen (Angelöw & Jonsson, 2000). Denna handlingsstrategi är framträdande i resultaten. Alla informanterna beskriver olika former av aktiva förhållningssätt där de framhåller att de själva har valt till exempel den kontroll som övervakningen innebär eller att de kan bestämma själva när de skall träffa sin frivårdsinspektör. En av informanterna uttrycker att han insett vad frivården är till för, den är till för honom och därför menar han att övervakningen är någonting positivt. I och med detta har han omdefinierat övervakningens egentliga syfte så att det passar honom bättre och därmed ökar hans vinning i kontakten med frivården. Enligt utbyteteorin kan individen även helt ge upp relationen vilket inte är en möjlighet för informanterna i denna studie (Angelöw & Jonsson, 2000). De är tvungna att upprätthålla någon form av relation till sin frivårdsinspektör oavsett om de vill eller inte eftersom övervakningen inte är frivillig.

Utbyteteorin för även fram att om en person genom handling inte kan balansera relationen på ett tillfredställande sätt så kan han eller hon genom olika attityder och åsikter öka upplevelsen av den egna vinningen (Angelöw & Jonsson, 2000). Resultaten i denna studie visar på hur detta sker genom olika ställningstaganden. Mest framträdande är hur informanterna intalar sig att det egentligen inte råder någon ojämlikhet i relationen och att det finns dem som har det sämre än vad de själva har det. Detta sker konsekvent hos tre av informanterna när de talar om relationen till deras respektive frivårdsinspektör. De beskriver relationen som mer vänskalig än myndighetsutövande. Handläggarna bemöter klienterna för vad dem är och därför ser deras relation ut som den gör. Informanterna återger även en bild av att vara unika som klienter vilket indikerar att de menar sig ha en bättre relation till frivården än andra klienter. Dessa

resultat stämmer väl överens med attityden att tala positivt om den som befinner sig i överläge för att därmed öka den egna nyttan i jämförelse med andra i liknande position. Den positiva delen av informanternas syn av frivården kan förklaras med att klienterna ser sig själva som privilegierade för att tror att deras frivårdsinspektör är bättre än andra. De kan även inte inställningen att de själva är unika och att detta medför att de har de bättre än andra klienter.

Frivårdsinspektörens roll

Carl Rogers teori om behandlaren roll och dess betydelse för klienten tillför i detta sammanhang verktyg vilka synliggör betydelsen av relationen till frivårdsinspektören för informanterna. Rogers menar att en god behandlingsrelation präglas av kongruens. Denna synliggörs av att behandlaren upplevs som äkta och tillåtande (Thorne, 2003). Den av klienten upplevda äkthet hos behandlaren visar sig i resultaten när klienterna refererar till sin handläggare med att de har en jämlik relation där de möts som vänner snarare än som klient och handläggare. Svensson visar i sin forskning att frivårdens verksamhet beskrivs som stödjande att det även framkommer att den jämförs med att ha en kontaktfamilj (Svensson, 2002). Denna nära relation framkommer även i denna studie där en av informanterna talar om att frivården är som en familj och någon annan beskriver sin handläggare som rolig. Vad informanterna talar om, förutom sina problem, tycks i stort vara hur de har det rent allmänt har det och ser på livet. Detta tyder på att klienterna upplever att handläggarna är sig själva, kongruenta och äkta. Denna upplevda äkthet är någonting de uppskattar vilket framkommer genom kontrasten som uppstår då de återger negativa erfarenheter av frivården, där handläggaren inte bemött dem med denna form av äkthet.

Rogers för fram att behandlaren skall visa klienten acceptans vilket präglas av ett tillåtande och öppet klimat (Thorne, 2003). Informanterna i denna undersökning återger vikten av att kunna vara ärlig och uppriktig utan att riskera att det skulle innebära någonting negativt för dem. En av informanterna menar dock att han inte kan vara helt ärlig med allt för att han är rädd för vad det skulle få för konsekvenser. Resultatet visar även på att det är viktigt för klienterna att inte bli ifrågasatta utan istället accepterade för dem de är. Informanterna återger hur de menar att deras handläggare vet vilka dem är och hur saker och ting förhåller sig i deras liv. Kyvsgaard menar att det är avgörande för klienternas upplevda nytta av övervakningen att de känner tillit och förtroende för sin handläggare, något som stöds av resultaten i denna uppsats (Kyvsgaard, 2000). Vidare visade hennes resultat att klienterna värderade engagemanget från handläggaren högre än om övervakningen lett fram till någon faktisk nytta eller ej (Ibid).

Vidare menar Rogers att den tredje avgörande faktorn hos behandlaren är förmågan att känna och visa empati (Thorne, 2003). Två av informanterna lyfter fram vikten av kunskap om missbruk och kriminalitet samt erfarenhet av yrket som frivårdsinspektör vilket kan ses som att de vill ha och upplever sig få empati för deras livssituation. Vidare vill de bli sedda för

dem de är och detta stämmer väl överens med vad Rogers ser som upplevd och visad empati från handläggaren (Ibid). Resultaten visar på en övergripande bild av att handläggarna inte fördömer eller lägger några värderingar i klienternas återgivelser av deras liv. Kyvsgaard för fram åsikten att frivården är en myndighet vilken präglas av att där finns kunskap, tid och resurser att bemöta människor som inte, på grund av sin sociala situation, kan få det någon annanstans (Kyvsgaard, 2000). Denna bild av frivården framträder även i denna undersökning.

Frivårdskontaktens betydelse för klienterna

Vid genomarbetning av resultaten utifrån de givna teoretiska och forskningsmässiga förutsättningarna framkommer att informanterna förhåller sig å ena sida positiva å andra sidan negativa till övervakningen. För att försöka förstå detta, på ett mer analytiskt plan, kan två skilda perspektiv av övervakningen urskiljas.

Det första perspektivet, utifrån vilken informanterna talar, är de fysiska omständigheterna som präglar deras erfarenheter av övervakningen samt straffet som sådant. Informanterna förmedlar en enhetlig bild av att frivården egentligen är en meningslös myndighet vilken saknar resurser samt möjlighet till påverkan i deras liv. Centralt är att se hur de talar om frivården som en myndighet och analysen visar hur de förhåller sig denna samt hur detta påverkar deras upplevelse av betydelsen av övervakningen i deras liv. Det andra perspektivet präglas av relationen till frivårdsinspektören. När informanterna talar om övervakningen utifrån det perspektivet framkommer en bild av en mjuk myndighet som har en stor betydelse för dem i deras liv. De kan vända sig till sin övervakare för att få stöd och de uppskattar såväl handläggaren som övervakningen som sådan.

Det som sker i dessa två bilder av frivården kan synliggöras genom en resa via väntrummet in till besöksrummet där själva mötet med frivårdsinspektören äger rum. När klienten kommer in på frivården möts han av förkroppsligad makt och upplever en otrygghet då miljön förmedlar att där finns "farliga" människor vilka man måste skydda sig ifrån, genom larm och lås. Detta gör att klienterna upplever sig som unika eftersom de själva inte menar sig vara som dem andra klienterna, "farliga". För att förhålla sig till denna upplevda makt använder klienterna sig av olika handlingsstrategier och intar olika attityder i skilda försök att utjämna den upplevda ojämlikheten. Mötet med frivårdsinspektören utgör sedan en kontrast till detta där värme, empati och förståelse är det man får och önskar mer utav i kontakten med frivården. Denna nära, nästan jämlika relation, stärker bilden av att klienten inte är farlig, utan en "vanlig" och fredligtsinnad människa. Informanterna uttrycker att de uppskattar detta och värdesätter det mellanmänniska mötet som äger rum. Utifrån denna analys av övervakningens betydelse för klienterna kan konstateras att den är beroende av utifrån vilket perspektiv klienterna talar om frivården. Mötet med frivården som myndighet tillför dem ingenting medan relationen till frivårdsinspektören är ett stöd vars inverkan de upplever som en positiv faktor i deras liv.

Det aktuella forskningsläget: En jämförelse

I relationen till det aktuella forskningsläget inom detta område framkommer att resultaten i stort överensstämmer med den bild av övervakades erfarenheter som även tidigare forskning funnit. Intressant är dock att se det finns vissa avvikelser. Nedan följer en sammanställning av de mest centrala av dessa aspekter.

Svensson (2002) finner att hennes informanter menar att frivården är en "trevlig" myndighet. På ett plan kan detta tyckas stämma överens även med de resultat vilka presenterats här men jag vill snarare göra gällande att analysen av materialet visar på att det inte är frivården som myndighet vilken klienterna uppfattar som "trevlig" utan istället kontakten med deras frivårdsinspektörer. Svensson finner även att det faktum att klienten slipper avtjäna ett frihetsberövande straff framhålls av hennes informanter som det mest positiva (Ibid). Detta är inte fallet i denna undersökning där endast en av informanterna nämner detta och då inte lägger särskilt stor vikt vid det. Svensson presenterade resultatet att desto mer frekvent klienten träffade sin handläggare, desto större värde hade kontakten för dem i deras liv (Ibid). Det stämmer inte överens med de framkomna resultaten eftersom det inte tycks vara någon skillnad i det avseendet hos informanterna trots att kontaktfrekvensen skiljer sig åt dem emellan. Vidare för Svensson fram slutsatsen att relationen till frivårdsinspektören är avgörande för hur hennes informanter definierar frivården rent generellt och även påföljden som sådan (Ibid). Hennes konklusion stärker den bild som framkommit i denna uppsats.

Sue Rex (1999) för fram att de av hennes informanter som inte förstod, att syftet med övervakningen var att de inte skulle återfalla i brott, främst var villkorligt frigivna med längre erfarenhet. Detta överensstämmer väl med informanterna i denna undersökning. De tre klienterna med lång erfarenhet tog inte kriminalvårdens syfte i beaktande när de talade om övervakningen medan den av informanterna som inte hade samma långa erfarenhet, mer fokuserade på att han förväntades leva ett liv utan kriminalitet. Vidare fann Rex att en del av klienterna såg övervakningen som en sista chans att återkomma till samhället (Ibid). Huruvida detta stämmer med de aktuella resultaten är något svårt att säga. Tre av informanterna beskrev hur de nu brutit med sitt tidigare liv men det är oklart om de menar att övervakningen har en del i det eller inte. I samstämmighet med Kyvssgaards (2000) resultat framkommer i denna uppsats en bild av att det är viktigare för klienterna att frivårdsinspektören engagerar sig i deras liv än om övervakningen tillför dem någon konkret hjälp eller inte.

Utifrån ovanstående bild kan konstateras att resultaten i denna uppsats finner såväl stöd som skillnader i relation till tidigare forskning. Det bör dock poängteras att generellt sätt framkommer det inget som fundamentalt strider mot annan forskning även om vissa nyansskillnader synliggörs.

7. SLUTSATSER

Syftet med denna uppsats har varit att *undersöka om klienter med lång erfarenhet av övervakning upplever att kontakten med frivården har haft någon betydelse för dem i deras liv*. För att besvara detta har kvalitativa intervjuer genomförts vilka sökt svar på hur informanterna beskriver frivårdens verksamhet, vilken betydelse de tillskriver att övervakningen har haft i deras liv samt vilken betydelse relationen till frivårdsinspektören har haft för deras upplevelse av frivården.

Huruvida övervakningen har haft någon betydelse för klienterna i deras liv eller inte tycks vara avhängt på om de ser till frivården som myndighet eller som relationen till frivårdsinspektören. I det första fallet skildras frivårdens verksamhet och därmed även övervakningen som meningslös för klienterna. De upplever en avsaknad av resurser och påverkanskraft i deras tillvaro. I de avseenden som kontroll upplevs omdefinieras denna till någonting positivt vilket snarare antar formen av ett stödjande inslag i deras vardag. Trots avsaknad av resurser hos myndigheten och att kontakten inte bygger på frihet, innebär inte övervakningen någonting negativt vilket kan förstås utifrån det andra perspektivet, att frivården *är* relationen som de har med sina frivårdsinspektörer. När relationen till denne fungerar återges att övervakningen innehar en socialt stödjande betydelse och att de snarare ser frivårdsinspektören som vän än som övervakare. Denna nära relation tillskriv ha och ha haft stor betydelse för dem även om det skiljer sig mellan personerna vad denna innebörd mer specifikt innebär. Främst värdesätts att kunna vara uppriktigt och inte ses som i första hand en kriminell person utan snarare som vem som helst i samhället. Utifrån detta kan således konstateras att frivården som myndighet och övervakningen som påföljd inte beskrivs ha haft särskilt stort inflytande i klienternas liv men att de personliga relationerna till frivårdsinspektörerna värderas högt.

I relation till analysen av resultaten är det intressant att vidare se på hur samspelet mellan myndighet, klient och frivårdsinspektör ser ut. När klienterna möts av myndighetens strukturella makt och därmed utpekas som kriminell och farlig blir frivårdsinspektören den som de allierar sig med för att motverka denna bild av sig själva, vilken de upplever inte stämmer med verkligheten. De uttryck av strävan efter att bli bekräftade som "ofarliga" vilka framkommer när de beskriver vad de värdesätter hos sina handläggare tyder på att de försöker finna stöd hos denne mot kriminalvårdens och samhällets syn på dem. De blir, genom frivårdskontakten, tillskrivna en marginalisering vilken de upplever som besvärande. När de talar om vad dem uppskattar och vad de skulle vilja ha mer utav rör dessa aspekter endast det andra perspektivet, mötet med frivårdsinspektören, och beskrivs som tid, engagemang och empati. Intressant är dock att se att dessa aspekter inte tas upp för att de upplever en avsaknad av desamma utan för att de uppskattar att dem får detta bemötande och vill ha mer.

Denna uppsats har haft som utgångspunkt att se närmare på klienternas subjektiva erfarenheter av övervakning och därmed har kriminalvårdens syfte om att minska antalet återfall i brott helt bortsetts ifrån. I detta skede blir dock kriminalvårdens syfte intressant. Resultaten i denna undersökning tyder på att möjlighet till påverkan av klienterna bärs av relationen till frivårdsinspektören snarare än genom den aspekt av kontroll som bedrivs. Enkelt vore således att konstatera att frivårdens arbete väsentligt skulle kunna förändras och därmed förbättras genom att fokus läggs på de redan existerande, positiva, relationerna mellan klienter och frivårdsinspektörer. Det finns dock inget i dessa resultat som visar på att relationerna minskar återfallen i brott utan endast att det är relationerna som klienterna tillskriver ha haft någon betydelse för dem i deras liv. Det kan tyckas sannolikt att en god relation ökar påverkansmöjligheterna, även i förhållande till återfallsfrekvensen, men den logiska frågan blir därefter: *påverkan till vad?* Klienterna med lång erfarenhet av övervakning har uppenbarligen återfallit i brott trots goda relationer. De beskriver ändå att dessa relationer är viktiga och betydelsefulla för dem samt att de bidragit till ett minskat missbruk, ökat deras ärlighet och att de idag i större utsträckning lever som skötsamma medborgare. Relationerna kanske skulle tillskrivas sitt rättsmätiga värde bättre om syftet för dem istället omformulerades till att röra *minskad marginalisering av redan utsatta människor*.

Det är min fasta övertygelse att frivården i Sverige hade kunnat utvecklas med högre effektivitet om intresse riktades mot, och hänsyn togs, till klienternas egna erfarenheter och att dessa resurser värdesattes. Sannolikt är även att en sådan inriktning och forskning hade kunnat ge svar på hur verksamheten bäst skulle utformas för att gynna de redan goda relationerna samtidigt som syftet med minskad risk för återfall i kriminalitet skulle tas i beaktande. Denna uppsats har påbörjat åskådliggörandet av klientperspektivet inom frivården. För så väl klienternas som samhällets skull tar förhoppningsvis någon annan vid.

8. LITTERATURFÖRTECKNING

Litteratur

Angelöw, Bosse/Jonsson, Thom (2000): *Introduktion till socialpsykologi*. Lund: Studentlitteratur

Esaiasson, Peter, Gilljam Mikael, Oscarsson, Henrik, Wängnerud, Lena (2007): *Metodpraktikan – konsten att studera samhälle, individ och marknad*. Stockholm. Nordstedts: Juridik AB

Foucault, Michel (2002): *Sexualitetens historia*, Göteborg: Daidalos

Kvale, Steinar (1997): *Den kvalitativa forskningsintervjun*. Lund: Studentlitteratur

Larsson, Sam/Lilja, John/Mannheimer, Katarina (red)(2005): *Forskningsmetoder i socialt arbete*. Lund: Studentlitteratur

Moe, Sverre (1995): *Sociologisk teori*. Lund: Studentlitteratur

Nyström, Siv/Jess, Kari/Soydan, Haluk (2002) *Med arbete som insats: Klienteffekter och samhällsekonomisk lönsamhet i socialt arbete*. Centrum för utvärdering av socialt arbete. Stockholm: Socialstyrelsen

Svensson, Kerstin (2001): *Istället för fängelse – En studie av vårdande makt, straff och socialt arbete i frivård*. Lund: Socialhögskolan: Lunds Universitet

Thurén, Torsten (2007): *Vetenskapsteori för nybörjare*. Solna: Liber AB

Thomassen, Magdalene (2007): *Vetenskap, kunskap och praxis: introduktion till vetenskapsfilosofi*. Malmö: Gleerup

Thorne, Brian (2003) *Carl Rogers*. London: Sage Publications

Payne, Malcom (1997): *Modern teoribildning i socialt arbete*. Stockholm: Natur och kultur

Petersson, Olof (1991) *Makt. En sammanfattning av maktutredningen*. Stockholm: Allmänna Förlaget

Artiklar

Kyvsgaard, Britta (2000) *Supervision of Offenders: Can an Old-fashioned Servic System be of Any Service in the Case of Present-day Offenders?: Journal of Scandinavium Studies in Criminology and Crime Prevention*, nr 1, vol 1: 73-86

Rex, Sue (1999) *Desistance from Offending: Experiences of Probation: The Howard Journal* Vol 38 no 4: 366-383

Internet

Kriminalvården (2009) Statistik. Hämtad 090310 från www.statistik.kriminalvarden.se

Kriminalvården (2006) Kriminalvård i Sverige. Hämtad 090305 från www.kriminalvarden.se/upload/informationsmaterial/KIS-2006%20redigerad.pdf

Personlig kommunikation

Johan Franzén (2008) Frivården Göteborg.

STAMKUND PÅ FRIVÅRDEN?

- berätta vad DU tycker om frivården!

Sökes: *Människor med flerårig erfarenhet av frivården som vill berätta om hur de ser på frivården i en intervju.*

Vem är du: Du har haft någon form av övervakning flera gånger och har därför mycket erfarenhet av frivården och de som arbetar där. Du vill göra din åsikt hörd och bidra till forskningen inom det här området.

Vem är jag: Jag heter Carin och läser på socionomprogrammet i Göteborg. Under vårterminen 2009 ska jag skriva en c-uppsats som är en del av min utbildning.

Varför: Det är viktigt att fråga efter vad Du som klient/kund tycker om frivården. Syftet med uppsatsen är därför att undersöka hur frivårdsklienter som har lång erfarenhet av frivården ser på verksamheten.

Hur går det till: Du kontaktar mig och vi kommer överens om var vi ska träffas för en intervju. Det Du säger i intervjun ligger sedan till grund för min uppsats. Din anonymitet garanteras och ingen kommer veta att det är just Du som bidragit till uppsatsen.

Vill Du veta mer eller anmäla Dig till intervjun så kontaktar Du mig via telefon eller mail. Ytterligare frågor angående forskningen kan besvaras av min handledare Ninni Carlsson.

Carin Hedén
e-postadress
Mobiltelefonnummer

Ninni Carlsson
e-postadress
Telefonnummer

BILAGA 2

INTERVJUGUIDE

Intro:

Bakgrund, syfte, frivilligt, anonym, bandspelare, om något är otydligt eller du inte förstår vad jag menar, eventuell paus, har du några frågor?

Bakgrundsuppgifter:

Namn

Ålder

Bostadssituation

Arbetsituation

Nuvarande kriminalitet/ påföljd

Tidigare kriminalitet/ påföljd

Lekmannaovervakare

Eventuellt missbruk

Eventuellt påverkansprogram

Kontakten med frivården:

När var du i kontakt med frivården för allra första gången?

Kan du berätta för mig om hur din kontakt med frivården ser ut idag?

- Hur ofta?
- Hur långa besök?
- Ses ni utanför frivården?
- Följer handläggaren med dig till andra samhällsinstanser?
- Är det lätt att komma i kontakt med frivården?

Har kontakten förändrats sedan första gången och idag?

Liknar frivården någon annan myndighet som du känner till?

Har frivården samverkat med andra myndigheter för att hjälpa dig?

- Hur? Berätta vad det betytt för dig!

Bemötande:

Hur känns det att komma till frivården?

- Väntrummet
- Receptionen
- Besöksrummen
- Larmbågen

Har du haft samma handläggare eller har du haft flera?

BILAGA 2

- Hur skulle du vilja att det var?

Hur ska en bra handläggare på frivården vara, ge exempel?

Hur är en dålig handläggare?

En del av frivårdens uppdrag är att utöva kontroll, hur märker du det?

Hur önskar du att dina möten med frivården skulle se ut / hur skulle dem vara då?

Betydelse

Vad är bra med att ha övervakning?

Vad är dåligt med att ha övervakning?

Har du fått hjälp ifrån frivården?

Vad tror du att du inte kan få hjälp med på frivården?

Finns det någonting som du skulle vilja ha mer hjälp med?

Känner du att du kan vända dig till frivården

- i krissituationer?
- när du behöver praktisk hjälp?
- behöver prata?

Händer det att du kontaktar frivården även när du inte är aktuell där?

- Vad har det kommit sig, berätta!

Känner du andra som har kontakt med frivården?

- Berätta om hur du tror att dem ser på frivården

Berättar du för andra att du har övervakning?

- Hur reagerar dem på det isf?

Hur skulle den perfekta frivården vara om du fick bestämma?

Sammanfatta vad frivården betyder för dig: belastningen eller tillgång?

- På vilket sätt?
- Berätta om något tillfälle då du känt så?
- Vad fick dig att känna så/ hur blev det för dig?

Avslutning

Något som du skulle vilja tillägga?

Har du berättat något nu som du inte vill att jag skall ta med i uppsatsen?

Hur har det varit att bli intervjuad om det här?

Hur var intervjufrågorna, någonting som var otydligt eller som jag borde förändra till nästa gång?

Du kommer att ges en pseudonym i uppsatsen, vill du bestämma namn själv?

Vill Du ha uppsatsen när den är klar?

Några frågor innan vi avslutar?

BILAGA 3

Introduktion

Hur går intervjun till?

Bakgrundsuppgifter

Ålder, bostad /arbete,
kriminalitet /missbruk?

Kontakten med frivården

Då / Nu och i jämförelse med
andra myndigheter...

Bemötandet

Bra och dåliga
erfarenheter...

Betydelse

Hjälp, önskemål och nytta

Avslutning

Övriga frågor och vad
händer nu?

Tack för din medverkan!

Delar av den här intervjun kommer nu att ingå min c-uppsats vid Institutionen för socialt arbete, Göteborgs Universitet. Uppsatsens syfte är att beskriva hur klienter på frivården med lång erfarenhet ser på övervakning och om den bidragit med något i deras liv. Ingen kommer veta att det är Du som svarat men Du kommer troligtvis att känna igen dig själv och dina svar i det färdiga materialet. Förhoppningsvis kommer den färdiga uppsatsen finnas tillgänglig i maj detta år. Om Du vill läsa den går den att finna via Internetsidan <https://gupea.ub.gu.se> . Du är även välkommen att kontakta mig så sänder jag dig ett exemplar.

Om Du har några funderingar eller kommer på någonting som Du undrar över kan Du nå mig via följande kontaktuppgifter.

mobil:

mail:

Tack än en gång för din medverkan!

Carin Hedén